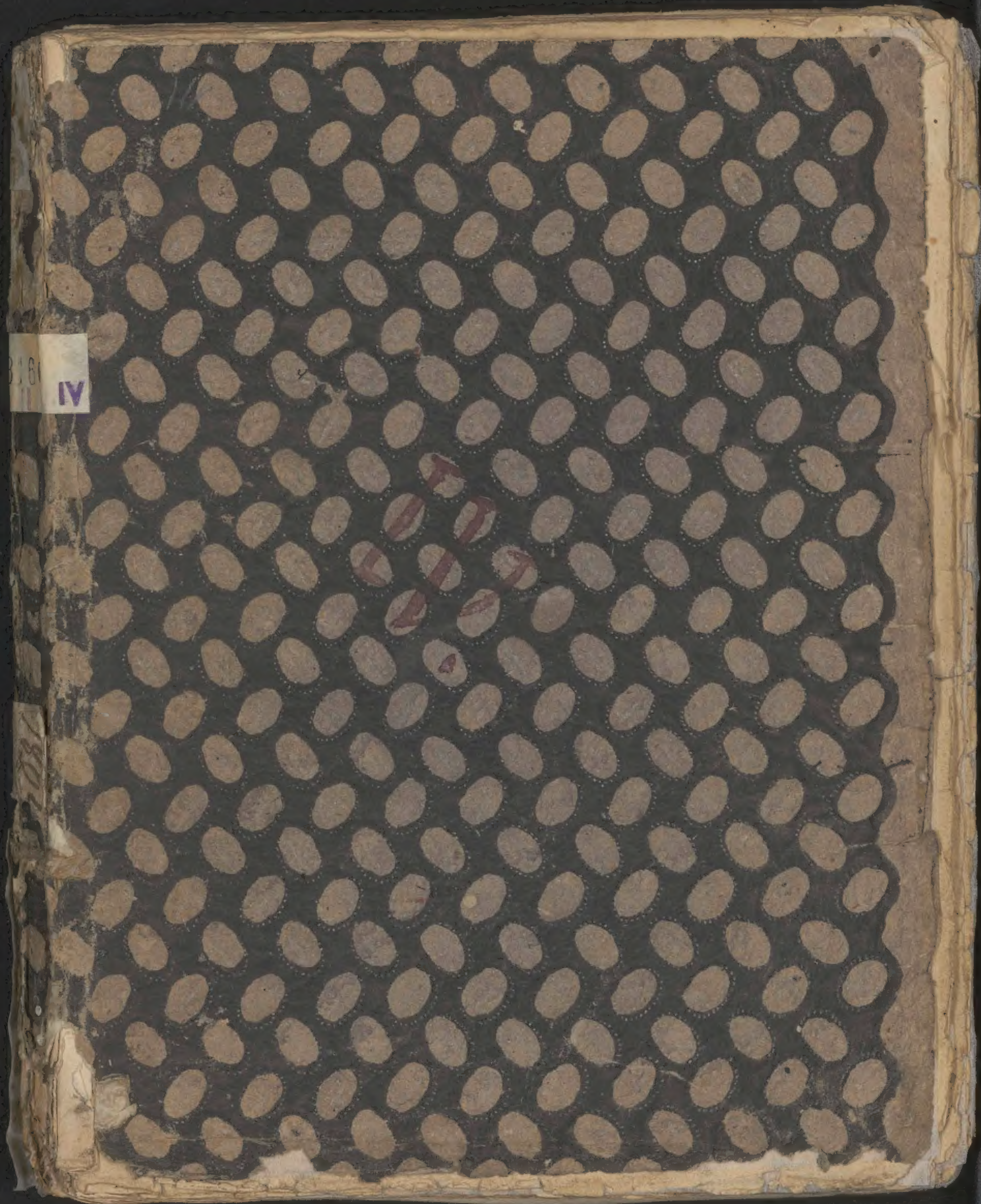

IV

[illegible] [illegible]ki.

[illegible] Grabner.

Franc. Poniecki.

[illegible] Ostrowski

Jul. Sadowski

Szym. Wolski

Hen. Moczkowski

Napoleon Węglenski

(<u>Jus imaginum</u>)..... expressi cera vultus singulis disponebantur armariis: ut essent imagines, quae comitarentur gentilitia funera: semperque defuncto aliquo, totus aderat familiae ejus, qui umquam fuerat, populus (Plin. xxxv. 2.)

I Status familiae uważany bez civitas, jeśli uważać, nie ma jako tylko jus familiae, n.p. niewolnik. Syn famil. jest ~~Jest on~~ członkiem familii, i być nim może, ale tylko na tem fundamencie, że zrodził się z obywatela. Peregrinus prawiwnie ma tylko jus nad swoią familią. Ażeby być obywatelem nie dosyć iest żeby mieć status famil. bo do status famil. należy i niewolnik; czyli kto się znayduie w familii, eo ipso niewolnikiem iest uważany, względem tego, pod którego iest potestas. Jest to sankcya nayważnieyszego prawa, które daie rząd każdemu panu swego domu.

Fil. swego nic mieć nie mógł, aż do czasów Imperator.

‡ n. p. flamen dialis wyszawszy, zeni się i składa familię.

⁊ Mozna by więc ogólnie twierdzić że nie masz iak tylko dwa status civitat. libert. poniewaz stat. famil. w nich się mieści, poniewaz Rząd nie uwaza na to iaki iest stan człowieka, lecz zwaza na to szczególniey czy iest civis, czy liber. (Stąd Ulpian powiada że capit. deminut. minima staie się salvo statu fr. 1. §. 1. D. ad SC. Tertull. Zu lehre zmiana §. 3. Inst. De capit. minut. Ulp. Fragm. XI. §. 13. fr. 3. §. 1. fr. 4. D. de capit. minut. fr. 1. §. 4. de capit. minut.) Widziemy więc że capitis deminut. minima iest tylko <u>mutatio</u> status, która odmiana stanu raczey na dobrą stronę niż złą uwazaną bydź moze, zwłaszcza iezeli ten który był dotąd <u>tylko</u> <u>członkiem</u> pewney familii, osobną dla siebie familię składać moze‡ (cf. Löhr in Grollmann et Löhr Magaz. T. IV. Cz. I. p. 13.). ~~Dopóki~~ zaś zostaie pod władzą oyca, ma istotnie status famil. poniewaz <u>zostaie</u> zawsze <u>w familii</u> pewney (Ulpian XI. 4. XXVI. 1.); źle więc mówią ci którzy utrzymuią: że tylko naczelnik familii (pater fam.) ma status famil. Lecz cóż komu przyidzie z takiego status famil. kiedy tylko prawo domowe naczelnik wykonywać moze? Wiele na tem zalezy! bo iezeli ~~się~~ do status famil. przyidzie i jus civitatis n. p. filius ma prawo dziedzict. z maiątku po śmierci oyca; niewolnik nie! więc f. f. ma status famil. activum i pass. niewolnik tylko stat. fam. pass. tak za życia ~~oy~~ pana iak po iego śmierci. Hei-

⊥ Jednym z nayważnieyszych obowiązków opiekuna było zastępować pupilla przy wszystkich czynnościach prawnych; iezeli pupill iuz był w tym wieku, że sam mógł rozumieć co działa, obowiązany był opiekun, samemu dadź działać aby się, pupill z takiemi rzeczami ~~oswaiał~~ oswaiał, aby się ośmielał powoli znaydować ~~się~~ w zgromadzeniach ludzi. Czy był postanowiony wiek, od którego musiał tutor pozwolić pupillowi działać? Prawnicy Rz. powiadaią że od roku <u>siódmego</u>; stąd wszyscy iednako zdaią to <u>do woli</u> opiekunowi, iezeli i w tym roku nieusposobionemi ich znaydzie, może sam działać ~~za nich~~ nawet i po 7. roku fr. 1. §. 2. D. XXVI. 7. Bardzo więc błądzą ci, którzy sądzą iż w prawie Rz. ściśle oddzielano <u>lata pewne</u>, w którychby sądzono o ludziach, że <u>pewne</u> <u>zdatności</u> maią; zależy to iedynie od usposobienia własnego. Widziemy i teraz że dzieci 5. letnie więcey maią rozumu od 8. letnich czasem

[Hein]eccius hac observat I. 16. §. 2. nota a, Equidem nonnunquam veteres duplicem tantum faciunt [c]apitis deminutionem maiorem et minorem fr. 1. §. 4. D. de Suis et legit. hered. fr. 5. §. 3. D. de Extraord. cogn. [s]ed in verbis esse differentiam in re nullam, luculenter ostendit Ger. Noodt Obs. II. 12.

deminutione capitis auget filius fam. suum caput, si v. c. flamen dialis fit, vel filia f. virgo Vestalis. Excipitur Emancipatio, qua filius fam. etsi conditio ejus melior fit, diminuisse caput suum, non vero auxisse dicitur, licet fiat sui juris. Nonnulli dicunt, ideo capitis deminutionem hic esse, quod emancipari nemo posset, nisi in imaginariam servilem causam deductus (fr. 3. §. 1, D. de Capite minut.). Sed cum ita argumentati illi sint, cur non dixerint per emancipationem fieri capitis deminutionem *maximam*, equidem non video. cf autores ab Heineccio laudati I. 16. §. 12.

Si spectamus aetatem, diversi juris esse adparebunt homines, ita tamen ut talis differentia facultatem quae illis ad jus competere possit minime laedat, cum haec omnibus sit eadem. Quapropter hoc solum quaeritur quibus liceat ex illa qualitate jure agere. Ex lege Plaetoria dividebantur personae in *majores* (qui XXV. annum aetatis agebant,) et *minores* (qui adhuc non pervenerunt ad hanc aetatem) olim dividebantur in *puberes* (si masculus erat, annum XIV. agens/si femina XII), et *impuberes*; hos rursus in *infantia minores* (VII. annum vitae agentes) et *infantia majores*, divisos scimus, quos nonnulli in *pubertati proximos* et *infantiae proximos* falso subdivisere, (cf. Unterholznerus in Savigny's Zeitschrift. Tomo I. p. 44.).

Prawo do prawa więc ma każdy, jakiego bądź wieku; lecz prawo ażeby wykonywał prawo wymaga uzdolnienia pierwszego [illegible] lat.

tamen tam ante quam post illam legem latam

Quinam infantia minores vel majores putari debeant, non disputabatur a JCtis; contendebatur vero a Proculejanis et Sabinianis quinam puberes et impuberes putandi sint. Quae disputatio tamen ad masculos puberes solum refertur (Histor. Cap. III. p. 26. sqq.). Nonnulli putabant respiciendam esse *aetatem*, alii *robur* corporis animadvertendum, alii denique *utrumque* observari voluere, et hoc valuit (pr. Inst. Quibus mod. tutela fin. Gajus in Comment. I. 196.).

Ad theoriam de statu refertur etiam *infamia*, quia secundum Jus civile difiniuntur homines esse vel *infames*, vel *integrae conditionis*. Referri tamen haec videntur solum ad Advocatos, quod coniicimus ex rubrica titulorum quos intercedit titulus de infamia. Ex opinione Niebuhrii putabantur apud Romanos omnes *aerarii* infames; quod si recte consideramus adparebit, infamiam referendam esse *non* ad jus *privatum* sed ad *publicum*, ita, ut qui infamis haberetur, juris publici (quod quidnam fuerit in Histor. Juris explicuimus. Cap. XI. p. 55) particeps non esset. Hoc probatur fr. 1. D. De his qui not. infam. quo loco legimus: „qui eam, „quae in potestate ejus esset, genero mortuo, „cum eum mortuum esse sciret, intra id tem„pus, quo elugere virum moris est, antea quam

pra | his qui notantur | ibus intervalatus est

„In Digestis de Infamia agitur III. 2. et quidem – quod bene notandum – inter titulos „de postulando" et „de Procuratoribus", ita ut tantummodo propter effectus quos circa postulandi facultatem exserit infamia, mentionem ejus in Digestis fieri non absimile sit, ut jam dudum observavit Donellus (XVIII. 8. Com.) et alii, qui fortasse ex Donello hanc desumserunt observationem.

Infamia famam malam denotat; intestabilitas minime diversa est ab Infamia

‡ Prokulejanie trzymali się dawnych zwyczaiów utrzymywali: że trzeba nie na lata zważać lecz na usposobienie fizyczne, że kiedy pokaże się zdatnym do prowadzenia interessów, ma być wypuszczonym na wolność, aby mógł wszystko stanąć. Sabinianie utrzymywali żeby lata pewne ustanowić; inni na obydwa kazali zważać, i to się utrzymało.

‡ Ten tytuł de his qui notantur infam. poprzedza tytuł de postulando, czyli przepisy kto i w jakim razie może podeymować się obrony drugiego; następuie za nim tytuł de procuratoribus i de tensoribus, zawierający przepisy, jak ma być usposobiona osoba podeymuiąca się obrony drugiego w sądzie. W środku tych dwóch tytułów, jest tytuł de his qui notantur infam. jak gdyby szczególniey do osób adwokatów sprawy broniących ściągała się kara infam. na przypadek oszukaństwa lub zdzierstwa osób, w sądach przez nich bronionych. Zarazem się ściągaie prawa i do tych, którzy wbrew ustawom lub zwyczaiom postępuią n.p. oyciec.

‡ jus suffragii i jus honorum

† w przeciągu 10. miesięcy

‡ ut quidam putant, sed hac appellatione modo effectus quidam Infamiae designatur. Infamis enim fide [illegible], [illegible] neque testimonium [illegible], neque ipsi testimonium dicere possit, quod tamen non sine distinctione [illegible] est (Heinecc. [illegible] §. 146. ed. 5.). ~~fiebat~~ [nam] infamia propter intestabilitatem illi inhaerentem solennitatis causa, puta in testamentum, testem adhiberi non posse; quoad vero facultatem testimonii in judicio dicendi, admittendum esse distinctionem, ita ut ex quibusdam causis qui sunt Infames, puta ob crimen repetundarum absolute arceantur a testimonio dicendo, reliqui vero non omni fide careant, sed sint modo testes non omni exceptione majores, qui tamen ad rem quandamcunque credendam adhiberi possint, quo respectu ne servorum

‡ Ma więc bydź infamis syn który bierze zakaz za żonę, iako i oyciec pod którego władzą zostaie syn, i kobieta idąca za mąż, pod którego władzą. Tu wcale przypomnieć, że iranny podług

‡ Zakazano senatorom i synom ich żenić się 1, z wyzwolonemi z niewoli 2, z takiemi które lub same lub ich rodzice na teatr występowały. 3, które corpore quaestum faciebant. Wolnym obywatel 1, utrzymujący kobiety dom nierządny (leno) 2, na wolności wypuszczony od leno lena 3, cudzołożnicy, 4, maiący sprawę kryminalną 5, występujący na teatr.

= Tomo I. Zanotowany od Censora nie mógł głosować na seymie, lub stawał się aerarius, czyli iako niższego stoynia obywatel podatku do skarbu płacić musiał

‡ Przez małżeństwo rozumiemy związek do wspólnego życia p mężczyzny i kobiety zawarty, a związek wyższy nad obligacyą. W tym związku nie masz tu credytora ani debitora; prawo szczególne, do którego cel małżeństwa dąży, nie należy do sfery działań sądziego. Nie może to bydź ...; ... zawiera się na czas pewny. A chociażby aż do śmierci zawarte było ..., ... będzie ... bo ex ... może bydź actio ... Tu nie może bydź actio o to co ... w małżeństwie ispełniem.

∼ ... testimonium plane reiicitur fr. 7. D. de test. c. ... C. de testib. — Infamia feminarum ex lege ... P. P. ..., ita ut lex Jul. de adulteriis, quae iam longe prius lata est, de feminis infamibus nondum loqui potuerit; ... non impedit, quo minus singulum quendam effectum adulterii damnatis mulieribus irrogare potuerit Lex Julia. Mirum id, sed ... plane erit, simulac statuerimus infamiam principaliter spectasse ius suffragii et honorum, quo quum carerent feminae, infamia nullam in eas vim exercere potuit, praesertim quum et ... postulandi illis ademisset, ...

Edyktu pretora, à inaczej podług Tabul. Herakl. oznaczone były przyczyny infamii; wymienionym miejscu mówi Edykt: infamia notatur, qui ab exercitu ignominiae causa ab Imperatore, eove, cui de ea re statuendi potestas fuerit, dimissus erit. Qui artis ludicrae, pronuntiandive causa in scenam prodierit. Qui lenocinium fecerit. Qui in iudicio publico calumniae praevaricationisve causa quid fecisse judicatus erit. Qui furti, vi bonorum raptorum, injuriarum, de dolo malo et fraude, suo nomine damnatus pactusve erit. Qui pro socio, tutelae, mandati, depositi, suo nomine, non contrario judicio damnatus erit. — — dalej w Kom. — naprzykład: quive suo nomine non jussu ejus, in cujus potestate esset, ejusve nomine, quem quamve in potestate haberet, bina sponsalia, binasve nuptias in eodem tempore constitutas habuerit.

Tabl. Heracl. v. 108–199. wymienia: qui furti, quod ipse fecit, fecerit, condemnatus pactusve erit, quive judicio fiduciae, pro socio, tutelae, mandati, injuriarum, deve dolo malo condemnatus est, erit, quive lege Plaetoria, ob eamve rem, quod adversus eam legem fecit, fecerit, condemnatus est, erit, fuit, fuerit, quive in jure abjuravit, bonamve copiam juravit, juraverit (t. i. bankructwo ogłosił), qui sponsoribus creditoribusve suis renuntiavit, renuntiaverit, se solidum solvere non posse, aut cum eis pactus est, erit, se solidum solvere non posse, prove quo datum, depensum est, erit, cujusque bona ex edicto ejus, qui juri dicundo praefuit, praefuerit, praeterquam, si cujus quam pupillus esset, reique publicae causa abesset, neque dolo malo fecerit, quo magis rei publ. causa abesset, possessa proscriptave sunt, erunt, quive judicio publico Romae condemnatus est, erit, quocirca eum in Italia esse non liceat, neve in integrum restitutus est, erit, quive — — judicio publico damnatus est, erit, quemve calumniae praevaricationisve causa accusasse fecisseve quod, judicatum est, erit, cuive apud exercitum

gnominiae causa ordo ademptus est, erit, quemve imperator ignominiae causa ab exercitu decedere jussit, jusserit, quive ob caput civis Romani deferendum, pecuniam, praemium, aliudve quid cepit, ceperit, quive corpore quaestum fecit, fecerit, quive lanistarum, artemve ludicram fecit, fecerit, quive lenocinium faciet — —

Alias in Edicto, alias in ~~[illegible]~~ hac lege infamiae causas proponi, nemo non videt. Dirksen (l. l. § 75.) observavit, probe considerandum esse, nullum iuris Romani monumentum in legum infamium personarum censum exhibere, sed in quocunque eorum tantum istorum hominum mentionem factam esse, quantum res, de qua agitur postularet, cum et Lex Julia de vi publ. et privata (Coll. L. L. M. IX. 2. fr. 3. §. 5. D. de testib.) Lex Julia de adulter. (fr. 4. D. de accusat.) et Lex Jul. de maritand. (cod. fr. 24. pr. D. ad L. J. de adult. Pauli R. S. II. 26. §. 4. Coll. LL. M. IV. 3.) alias causas proponant.

Infamis porro, iste typho ten, quem lex notavit; stad się uważany o tat trywey teorji wowfrych, iakoby według prawa Rz. był infam. juris i facti; i tak np. były kiem, skazany in opus publ. nie iest infamis w znaczeniu prawném, lecz w opinii ludzi [minuitur ejus existimatio]) fr. 5. 2. D. 50. 13. fr. 22. D. III. 2. fr. 12. D. 50. 2.

[illegible] (fr. 1. §. 5. D. de postul.) et testes non nisi in iudicio, a quo etiam Infames non omnino repellebantur, minime vero solemnitatis causa, puta ad testamentum, adhiberi possent (fr. 101. D. de test. fr. 20. §. 6. D. qui test. fac. poss.)

Infamia certis adscripta erat regulis, quam non nisi facta lege, edicto vel Scto expressim notata perpetraverat, famosus fieret. Quare cum doctrina de infamia inserta sit inter titulos „de postulando" et „de procuratoribus" hanc mihi causam deprehendere videor. Plurimos, certe majores jurisc. Romanor. libros, et sic etiam Dig., a [illegible]que, instar Edicti perpetui et secundum ordinem ejus ⨎

„virum elugeret, in matrimonium collaverit: „eamve sciens quis uxorem duxerit: non jussu „ejus, in cujus potestate est: et qui eam, „de qua supra comprehensum est, uxorem du- „cere passus fuerit, infamis ut esset." ‡ Scimus enim infamia non denotatas fuisse mulieres libera republica, quia illae juris civilis (id est politices ejusdem partis) non erant participes. Quod quodammodo sub Imperatoribus mutatum fuit, cum statutum fuisset, ne feminae infames ducerentur uxores a quibusdam civibus (Histor. Cap. XXI. nota 124.). ‡ Nec minus inde probari posse puto, sub Imperatoribus tam feminas quam viros fuisse denotatas infamia, quod illis regnantibus, cives in republica administranda non participarent.

Non refertur ~~autem~~ ad infamiam *nota censoria*, quia ~~illa~~ non erat perpetua ~~ut infamia~~, teste Cicerone in Orat. pro Cluentio cap. 42. Niebuhr. l. c. ‡ p. 387. Optime omnium de hac re disseruit Burchardi l. c.

CAPUT ~~XXV.~~ 1.

De Matrimonio et jure inde derivato.

§. 1. definitur matrimon. p 409.

Quid sit matrimonium ‡ supra diximus de obligationibus agentes. Inst. Cap. XIV. p. 358. Non monuimus ibi Romanos putasse, esse matrimonium

‡ composita esse, ex pluralissimum caussa est, et propterea etiam in [illegible] in infamia, Edictum Corporis juris [illegible] fundamentum praebuit. Quid vero Infamia ad praetorem, nisi quae rem judiciariam tangeret? [illegible] infamia circa rem judiciariam [illegible] quod removeat a postulando. Itaque cum postulandi [illegible] in Edicto tractet Praetor, infamiam ‡

juris naturalis, gentium et civilis. Quapropter, ut uno verbo ~~hoc~~ absolvam, matrimonium constat, jure naturali, gentium, et civili, quoniam ipsa jura personalia partim juris naturalis partim juris gentium sunt. Ad illud refertur patria potestas, ad hoc Servitus et Tutela. Matrimonii ipsius natura partim in jure naturali, partim in jure Gentium investiganda. Ex opinione Romanorum quilibet pater fam. putabatur esse rex familiae suae; quaelibet itaque domus tanquam regnum; partes vero vel ejus membra, subditi ejusdem regni esse, putabantur. Quod tempore variavit; num stricta illa potestas parentum laxior facta est sub Imperatoribus.

– de juris

Tractaturi jus personale ordimur a theoria matrimonii, quod Compilatores Pandectarum et Institutionum dixerunt esse *individuam vitae consuetudinem* (fr. 1. D. de Ritu Nupt.). Tempore tamen quo illi haec speciosa jactabant, saepius quam alio divortia accidebant. Equidem itaque putaverim, veteres JCtos Romanos cum dicerent, matrimonium esse individuam vitae consuetudinem, ita hoc intellexisse, ut exposuimus Inst. Cap. XIV. p. 338. nota 24.

Quis sit finis matrimonii, frustra id recentiores investigare conabantur, quod investigari nequit. Equidem ipsius matrimonii nomen

Seneca de Benef. III. 16. [illegible]: non consulum numero, sed maritorum annos computant. [illegible] 21. [illegible] 22. [illegible] (Opp. T. I. p. 90. ad Gerous.) Martial VI. epigram. 7. [illegible]

† fr. 1. D. de Ritu Nupt. (Modestinus): nuptiae sunt conjunctio maris et feminae, consortium omnis vitae, divini et humani juris communicatio. Jeden z nowszych autorów (Zalck in Opusculis Academicis ed. Scerpius Gratama Groningae a.?) taką daie definicyą małżeństwa: arctissima vitae societas unum hominem inter et unam feminam in perpetuum inita, ut amoribus, in quos a natura procelluntur, licite, honeste, et tuto satisfaciant, cum spe beati convictus, eumque animo mutuo, quod toties nascatur,

Et simul absolvit. Eandem seriem servavit Tribonianus, unde patet, ut — , cum jus publicum in Digestis minoris momenti sit, nam jus privatum — gravissimi infamiae effectus qui jus publicum respiciunt, hic atque illuc dispositi, in [illegible] statim obvii non sint.

Quod infamiam facti attinet, jam lege J. et P.P. hunc effectum ea habuit, ut a matrimonio ingenuorum repelleret, ita ut cum feminis non liceret matrimonia inire, quae vel ex vitae quaestusque turpitudine aut natalium sordibus, vel quae ex animi improbitate atque nequitie famosae essent. [illegible] c.r.t. [illegible]. quae cum iis quae nuper proposuimus recte [illegible], haudquaquam inducor, ut putem id semper propositum tenuisse Romanos, famae popularis, i.e. infamiae facti sensu eo quo nos illam statuimus, nullam in jure rationem habendam esse. Superest ut de nota

‡ putat enim eum idem significare quod Germanis ewige Geleitschaft für das Leben.

[C]ensoria sequamur, de qua classicus locus exstat apud [Ci]ceron. pro Cluent 42. Si quis civium a Censoribus notatus esset, per lustrum, tam diu enim dignitas Censorum durabat, variis juribus exuebatur; imprimis [j]ure suffragii privabatur, nam quem volebant [c]ensores notare, in Caeritum tabulas eum referebant, quo notatus Aerarius, i.e. civis non optimo [j]ure, sicut Caerites erant, efficiebatur. Toto coelo igitur differt nota Censoria ab Infamia.

Prawa osobowe są raczej naturalnemi, raczej z prawa Narodów pochodzą. Z natury samey wypływa że oyciec ma władzę nad synem swoim; lecz do jakiego czasu ta władza ma się rozciągać, czyli też wieczną ma bydź, to powinien rozum wystrzygnąć, lub zwyczay. Stąd i to do praw Narodów liczemy opiekę i niewolę, ponieważ z rozumu wypływa ażeby w czasie woyny zdobyty nieprzyjaciel albo mi wiecznie służył albo się wykupił. Do prawa Narodów należy i to, że człowiek w niedołężnym będąc stanie, a pozbawiony natural. obrońcy (oyca) był broniony do lat pewnych przez innego.

W tym się iur. starożytne ludy różniły, wschodnie Narody przypuszczały polygamię to się zgadza to z ich rozumem, i zachodnie, a za tym i Rzymianie, tylko monogamię. (można powiedzieć że to było przyczyną wzrostu itd. co iuż Numa ukazował: [illegible]) Forma, zachodzenia przy małżeństw. obydwóch rodziców składa ius civile... T. [illegible] oycom wolno było mieć dwie żony lubo temu Vinnius § 53. przeczy. cf. Gellius XV. 20.

Ponieważ władza oycowska i opieka pochodzi z małżeństwa, wypada więc zastanowić się nad prawami o małżeństwie.

rozumieli przez matrimon. związek, z którego prawa wynikaiące tak się ściśle łączą, iż po rozwiązaniu praw tych, musi bydź i małżeństwo rozwiązane. Mylnie Otto (§ 68): malim verba illa cum Fichero accipere, pro assidua, quotidiana, domestica consuetudine. — Accipienda sunt ita ut illud: amicorum omnia sunt communia. Miram interpretationem huius formulae profert Vinnius p. 354.

Cel zamierzony w każdey rzeczy, zależy od osobistości za tem i małżeństwo. Nowsi prawnicy nad tem się zastanawiaią: 1, iaki mieli powód ludzie w stanie mniey ucywilizowanym, w zawieraniu małżeństwa? 2, czy w stanie cywilizacyi iest potrzebnem małżeństwo? i czy się nie obeydzie bez niego? Są to pytania niepotrzebne!

educandae viribus iunctis.

(Manich. Godofr.) Bauer (de matrimonio steriti partium voto solvendo Lips. 1823) definit matrimonium ita: est matrimonium legitima coniunctio unius maris cum femina una, ut hi duo qualibet utriusque partis imbecillitate compensata unum, sed perfectum hominem efficiant. At quomodocunque matrimonii determinetur finis, id certe necessario involvere videtur, ut ii, quos coniugalis amplectitur nexus, vitam coniunctim transigant, atque alter alterum in quantum fieri potest, ad communem vitae sustentationem adiuvet.

† Tu wypada wzbraé lex Jul. et P.P. (733. 672) w mowie to prawo August, na mocy wniosku cez. Jul. Cez. Nazywa się rozmaicie: de marit. ordin. de Cad. lex Cad. de pen. celib. et orbit. — Jur. D. pr. 12. o tey ust. pis. Celsus, Terent. Clem., Jun. Mauric, Marcell, Gai, Ulp, Paul, — Ustanow. p. L. Jul 1, nie maiący lat 60. 50. ma żyć w małżeństwie stósownie do swego stanu, lub mieć konkubinę przed liberi legit. i natural. kto tego nie uczyni nie powinien brać sukcess. 2, dosyć iest że kto ożeni iż ma zaręczoną kobietę, byle ią w dwóch lat. po zaręcz. poiął, przed nie wolno było tylko 10 letn. 3, ojciec tylko ze stąpnej przyczyny może wzbran. małżeństw. ieżeli nie ma kobieta tego do zaręcz. posagu, ma się o takiego u pret. dopraszać. 4, kto nie uczyni tego, lub nie żyje w małż. stósownie do stanu iest celebs. — Ustawa P.P. 1, kto 25. 20. ma żyć w małżeństw. 2, ieżeli ożeni kto że w pierwsz. małżeństwie miał dzieci 3. a te żyją w Rz. lub we włosz. 4, w prowinc. 5, wolny od drugiego małżeństw. 3, taką liczbę dzieci maiąca Latyn., dostępuje obywatelstw.; wyzwolen. wolny od posług patron. 4, nie maiący dzieci nie może brać sukcessyi tak wiele, reszta iest cadut. iednakże legatar. patres maią pierwszeństw. 5, kto w sprawie Rzp. nieprzytomny wolny od prawa tego.

† Tor samo twierdzi Celsus fr. 22. D. de Ritu Nupt. Sprzeciwia się temu zdaniu Terentianus Clemens fr. 21. D. ibid. Paulus fr. 2. D. ibid. —

† ~~Małżeństwo prawne~~. Ex justis nuptiis procreati liberi patrem sequuntur, vocanturque legitime concepti, justi, legitimi. — Liberi qui sine legitimo matrimonio nascuntur, sive ex matrimonio juris gentium, sive ex nuptiis incestis orti, sive vulgo concepti sint, matrem sequuntur; praeterea illi, qui vulgo concepti sunt, ne patrem quidem habere dicuntur. Lex Mensia ex matrimonio juris gentium alterutro parente peregrino natum peregrinum esse jussit. Quae lex ut Gaius I. 79. docet, non comprehendit Latinos coloniarios et Junianos, sed veteres illos Latinos, qui peregrinorum erant numero. Quod si vere ita se habeat, libera reipubl. temporibus et ante legem Juliam, qua veteres illi Latini cives facti sunt, legem Mensiam latam esse oportebit. Multa in hac re Hadrianus SCtis ordinavit teste Gaio I. 80. 81. Item docet eundem imperatorem in peregrinorum conjugiis multa constituisse, quorum summa haec est, quod nuptiis inter se peregrinos secundum mores legesque peregrinorum contractis, item matrimonio

sufficere posse puto, ex quo cognoveris quis sit ejusdem finis. Deterior facta est conditio matrimonii post legem Juliam et P. P. latam (Histor. Cap. XXI. p. 106.); quod quodammodo tunc reparatum est, cum propagato cultu unici Dei sancitum esset, ut matrimonium putaretur *Sacramentum* esse.

Matrimonium 25) secundum leges civiles contractum, appellabant ab antiquissimis temporibus Romani, *justas nuptias*, quibus opponebantur *injustae nuptiae*. A quibus contrahatur justum matrimonium cf Ulpianus (fragm. V. §. 2.) qui dicit: „Justum matrimonium est, si „inter eos, qui nuptias contrahunt, connubium „sit: et tam masculus pubes, quam femina potens sit: et utrique consentiant si sui juris „sunt: aut etiam parentes eorum, si in potestate sunt." Haec Ulpianus; nos ut hoc paucis absolvamus, monemus: contractum matrimonium non putari, nisi ab iis contractum sit, quibus connubium, sive uxoris jure ducendae facultas, competat (Ulpian. l. c. §. 3). Accuratius de hac re disputavimus in Histor. Cap. XI. (p. 53. — 55.).

~~Connubio interveniente liberi semper patrem sequuntur (Gaii Comment. I. 56. 58.), non in-~~

25) De Matrimonio exstat elegans libellus *Chr. Ulr. Grupeni* de Uxore Romana. Hanoverae 1727.

tervenientе connubio matris conditioni liberi accedunt, excepto eo qui ex peregrino et cive Romana nascitur: quoniam lex Mensia ex alterutro peregrino natum deterioris parentis conditionem sequi jubet. (cf. Ulpianus l. c. §. 8. Cicero in Topicis §. 4. Livius IV. 4.). Id quoque valuit ante legem Canulejam quoad cives; unde videre licet, qui factum sit, ut in una eademque gente partim plebejae partim patriciae familiae deprehendantur (Niebuhr. T. I. p. 228.).

Ex Connubio contracto derivanda est patria potestas. Non est tamen hoc ejus generis discrimen, quo intercedente, cognoscere possis, num justae nuptiae contractae sint; nam Latinus etiam et peregrinus, quibus datum vel concessum est connubium, liberos procreatos in potestate sua habebant, concesso illis connubio.

Praeter illa quae ex Ulpianeis fragm. (V. §. 2.) ad contrahendum matrimonium, ut necessaria, citavimus, requiritur: ut secundum leges praescriptas matrimonium contrahatur; quod si non accidit, contractae nuptiae injustae esse putabantur. Discrimen itaque tale obversabatur hic, quale inter dominium et rem in bonis. Injustum martimonium autem distingui debet a concubinatu, cum inter conjuges, ita adsociatos, semper affectio maritalis adesse putetur, quae si in concubinatu vivunt, abest, vel putatur abesse.

inter peregrinum et civem Romanam sine connubio contracto, si his personis id prodesset, justi matrimonii effectum tribuit, et filium quasi justum patris conditionem sequi jussit; quod si in eorum, quorum intererat, damnum verteret, juris civilis regulam confirmavit. Hollweg p 101-19.

| apud Gaium manus et manus extranei I, 114. Cum in universo fere jure, initio quidem ipsa populi diversa origo, deinde autem cum peregrinis gentibus commercium inque eas dominatio eo induxerit Romanos, ut commune quoddam omnium gentium jus agnoscerent — in jure quoque nuptiali generalem quandam matrimonii formam atque notionem ex iis, quae apud omnes gentes pariterque custodiri videbant, sibi finxerunt, matrimonium juris gentium. Holl. p 4. — Nuptiae quae secundum juris civilis praecepta contrahuntur, et plenum, quem jus civile tribuit, habent effectum, <u>justae</u> dicuntur vel legitimae; <u>non justae</u> autem nuptiae propria juris civilis vi ac forma carent, et aut jure gentium [illegible], [illegible] ne hoc quidem jure probantur, licet moribus ratae sunt. Holl. p 6. — Eorum igitur nuptias, qui connubium non habent, omnimodo non justas vel illegitimas dicemus, ut Latinorum

peregrinorum, eorum denique omnium, qui non sunt cives Romani, quae jure gentium tantum valida ac justa videntur. Hollw. p 7.

† Holweg w Dissert. De causae probat. Berlin 1820. mniema, że ta ustawa została wydaną za czasów wolnej Rzpltej dla uwolnienia związku małżeńskiego obywatelka lub obywatelki Rz. z cudzoziemcem, zwalając karę na dzieci, wyłączając ich stan (status). Że później Hadryan ustanowił, iż dzieci, w przypadku zaszłego małżeństwa podług praw miejscowych ojca, dzieci z takowego w jego prawa wstępowali (Gaius I. 92). Zdaje się że słowa użyjane deterioris cond. parent. nie znaczą to samo, co: parens prona deterior. A słowa Gaia w miejscu cytowanym to tylko okazuje, że zawarte małżeństwo podług Jus Gentium, w ten czas jest ważnem, kiedy jakkolwiek da się zastosować do praw cywilnych. Przypuściwszy (podług wszelkiego do prawdy podobieństwa) że to już wolno było za wolnej Rzpltej, szczegóły dopiero za czasów Hadr. jakżeby otrzymać mieć to?

† za czasów wolnej Rzpltej był to samo concub. co iniust. matr. Za Imperat. więcej był concubinat niż matrimon. iniust.

* Priester brachten im Beisein von zehn Zeugen ein Brautopfer; die Schließenden
die Parteien assen auch denselben Opferkuchen; sie kosteten einen Dinkelkuchen
von Far oder Reis, und diese Form, welche die ehemaligen Sitten Italiens
verzierte, dienten zum Symbol ihrer mystischen Vereinigung der Seele und
des Leibes. Vico p. 402. Die Goldmünzen bedeuten die gewöhnlichen Geschenke, welche die alten
Teutonen [illegible] erhellt dass die Frau mehr als ein Ding als eine Person ange-
sehen wurde; ponieważ nie dobrze było [illegible], lecz mąż i powinien bydź nie tylko [illegible].
Także i to trzeba wspomnieć, że żona była pod władzą (in manu) ale tylko swego
męża, który był in potestate, ojca swego, lubo mówiąc po prawdzie sama także
była in manu et in potestate, jednakże lubo sama była f. f. loco, była razem matką fa-
milias. Et apud Germanos usu contractum fuisse matrimonium tradunt autores quos Zachariä
(l. c. p. 31.) laudat.
* Übrigens war Feierlichkeit, Ring gebraucht, oder der Kellerschlüssel [illegible]
zu geben. Plinius Hist. XIV. 14. Titianus in manum conventionem, non et [illegible] genus,
sed et modum quo potestati subjiciebantur mulieres usu patriam potestatem explicatam,
ejusque acquirendae genera, nuptias et adoptionem, tractandam existimavit.

* Dodać wypada, że za życia ojca żona syna tak jako mąż jej była pod władzą ojca.

* Kiedy Gellius mówi: że niewczesny jest C. R. który się rozwiódł, bynajmniej tego nie
twierdzi, żeby dawniej miały bydź rozwody zabronione. To tylko utrzymuje, że rozwody
nie były praktykowane. Zdanie Plutarcha, jakoby Romulus zakazał rozwodu żonom,
nic nie stanowi, ponieważ w takiej rzeczy nie zasługuje na wiarę autor grecki,
gdzie łacińscy autorowie milczą. Co by to było za prawo, traktować żonę jako niewo-
lnika, a odejmować jej możności rozwodu!

Contrahebatur autem matrimonium sive nuptiae justae: *conventione in manum*, quae fiebat per *confarreationem, coëmptionem* et *usum* 26) Uxor quae in manum convenerat, appellabatur mater familias, et erat marito suo filiae loco, teste Gajo l. c. §. 111. cf. ibi citati auctores.

Quid sit confarreatio, coëmptio et usus cf. Gajus Comment. I. 111. sqq. et praeter auctores ibi citatos Schulting ad Ulpiani fragmentor. IX.

De divortio, antiquissimis temporibus, sufficiet monuisse, mulierem a viro iisdem modis quibus ei nupserat olim divertisse: 1, *diffareatione*, de qua cf. *Festus* s. h. v. et *Glossae Isidori* (apud Grammat. L. L. p. 12. ed. Godofr.) 2, *remancipatione*, et quidem ab eo cui in manum convenit cf. *Festus* s. v. *remancipatam*. 3, *usu*.

Antiquissimis temporibus non licuisse mulieri divertere recentiores affirmant, dicentes invaluisse id primum 523. anno U. C. quo Sp. Carvilius, cui Ruga cognomentum fuit, vir nobilis, divortium cum uxore fecerat, teste Gellio N. A. IV. 3. XVII. 21. (quo ultimo loco ait anno 529 id accidisse). Sed vide, quae de

26) Gajus (in Comment. I. 109. 110.) in potestate quidem et masculi et feminae esse solent: in manum autem feminae tantum conveniunt. Olim itaque tribus modis in manum conveniebant: usu, farreo, coëmptione (Hugo R. RGesch. §. 74. 196. 197.)

hoc loco disputavit *Savigny* in *Abhandlungen in der Berliner Academie vorgelesen. Berlin* 1817. Neque obstat Plutarchus (in vita Romuli p. 39. ed. Sylburgi) affirmans, non permisisse Romulum feminis divortium, sed solum viris; nam etiam ex hoc loco nihil probari potest, quam: in divortiis faciendis valde fuisse circumscriptas feminas. Equidem itaque affirmaverim non prohibita fuisse divortia apud veteres Romanos, licet illi, qui diverterent, *contra bonos mores* id facere, olim putarentur.

Quo tempore autem invaluerint illi modi matrimonii contrahendi, si quaeris, equidem responderim, ab ipsis incunabulis reipublicae fuisse illis Romanos usos, ita, ut etiam de matrimonio per usum contrahendo id non negaverim. Legimus enim apud Gellium N. A. III. 2. *trinoctium usurpandi causa* jam in Legib. XII. Tabular. fuisse institutum. 27) Quid itaque, uxor nondum usurpata, putarine debeat loco concubinae fuisse, priusquam usurpata esset? Quod affirmet cui nostra opinio non placeat!

27) Gajus Comment. I. III. Usu in manum conveniebat, quae anno continuo nupto perseverabat: nam velut annua possessione usucapiebatur, in familiam viri transibat, filiaeque locum obtinebat, itaque lege duodecim tabularum cautum erat, si qua nollet eo modo in manum mariti convenire, ut quotannis trinoctio abesset, atque ita usum cujusque anni interrumperet.

7 . Si liberta non licebat per legem P. P. a patrono discedere, cui erat matrimonio copulata, certum
cfr. Heinecc. App. I. 1. § 46. Constantin in c. 24. C. V. 16. verordnet, daß die Depor-
tation das bürgerliche Verhältniß der Ehe nicht mehr trennen, und doch eine
capit. deminut. mit allen übrigen Folgen, namentlich der Confiscation, bleiben
sollte. (Marezoll über die bürgerl. Ehre etc. Gießen 1824. p. 73)

+Dieses sonderbaren Gesetz bestand entweder in der Einbildung, oder war ganz kurzer Dauer. (Gibbon p.178. n.123.). Słusznie tak mówi autor, ponieważ ispolnie do rozwodu były pewne przyczyny u Rz. iakie autorowie wspomnieni wyrażaią; z tych powodów nie był żaden dla czegoby się był Carvil. Ruga rozwiódł ze świadczoney, ale [illegible] tego, dla tego dodaią autorowie: iż zapytany od Cenzo że przysiądz nie mógł: quia liberi ex ea corporis vitio non gignerentur; dla tego mówi Valer. Max. II.1.4. że on był pierwszy który sobie pozwolił na rozwód z tey przyczyny, będąc od przysięgi dawniey daney żonie (liberor. quaer. causa) przez wyrznanie to uwolnionym. Mühl. et Zim. l.c. p332.

‡ Zawierano małżeństwo albo przy świadkach albo bez świadków 1, przy świadkach patrycyusze p. confarreat. plebejusze p. coempt. Tylko patryc. mogli używać tych obrzędów których wymagano do confarr. stąd ich tylko był ten instytut.

Matrimonii formam unam olim fuisse persuasum habeo, qua scilicet uxor et more Etrusco, sacrificio et farreo pane adhibito in manum mariti transibat. —— Latini propria juris forma in contrahendis nuptiis utebantur, [unde nullum inter novos ac veteres cives erat connubium. Hic autem plebis conjugia patricii, qui jus simul condebant atque dicebant, etsi omnino nulla esse non contenderent, justa tamen ex jure Quirit. habere non poterant, cum nec suo more nec auspicato contraherentur. Fieri tamen non potuit, quin patres aliquando neglectis gentis suae privilegiis cum feminis ex plebe matrimonia licet injusta inirent; unde liberi cum legitimo jure suscepti non essent, nec patriae gentis jura adepti, matris conditioni accedebant. — Deinde vero cum per legem XII. tabular. aequo inter omnes Romanos jure constituto plebis quoque conjugia juris civilis sanctionem accepissent, et lex Canuleia connubium patribus cum plebe dedisset, sublata hac non justi matrimonii specie inter omnes cujuscunque ordinis cives Romanos, licet variis formis, juste contrahebantur nuptiae. Hollweg de caus. prob. Berol. 1820. p 2–3.

[perquam verisimile fit, coemptionem Latinorum matrimoniorum propriam formam fuisse. Huschke l.l. p. 30.

Facillime et eorum matrimoniorum, quae sine in manum conventione legitime inibantur, origo ex in manum conventione libertinis prohibita explicari potest. Cum enim libertae in manum conveniendi iure carerent, ipsa necessitate, matrimonia nuda voluntate inire cogebantur, eaque pro iustis habenda erant, quoniam alia iusta contrahendi potestatem non habebant. Huschke de privileg. Fecen. Hisp. p. 30.

Quod autem de origine Romanorum Niebuhrii opinionem sequentes supra exposuimus, admodum nos juvat in enucleanda quaestione hac, quonam modo patricii, et quo plebei matrimonia inirent. Videre enim licet per Usucapionem, utpote institutum Latinum (cf. Unterholzneri die Lehre von der Verjaehrung p. 27) plebeios fuisse solitos matrimonium contrahere; patricios vero, utpote origine Etruscos per in manum conventionem. Legibus XII. Tabular. conditis tam patriciis quam plebeis usucapione matrimonium contrahere licuit, cum ita contractum matrimonium jure civili contractum esse putaretur. Per confarreationem vero cum solum patricii matrimonium inire possent, (certi enim ritus ad hoc observabantur, quos usurpare plebeis vetitum fuit, cum illi pontifices non possent creari,) desiderabatur alia species huic similis, qua uterentur plebei. Eam fuisse coëmptionem dixerim, qua plebei ita utebantur ut patricii confarreatione, quoties per Usucapionem matrimonium inire nolebant. Hoc probari potest ex oratione Ciceronis pro Flacco cap. 34, quo loco summus ille orator ait: „se quaerere utrum *usu* an *coëmptione* uxor „Androni Sextilii (contra quem pro Flac- „co egit) in manum convenerit." Omisit itaque *confarreationem*, et recte quidem, cum mu-

lier de qua ibi sermo est plebeja videatur. Hoc si observamus et adprobabimus, facile adparebit, cur Tiberius (apud Tacitum Annal. IV. 16.) conquestus sit in Senatu, *non adesse suo tempore, ut olim eam copiam patriciorum confarreatis parentibus genitorum, omissa confarreandi adsuetudine, aut inter paucos retenta.* Post tot enim horrentia bella pauci superant patricii, qui connubio post legem Canulejam cum plebeis (ut ita dicam!) non polluti, per confarreationem inirent matrimonia. Farreo autem in manum conveniebant per quoddam genus sacrificii, quo farreus panis adhibebatur certis et solemnibus verbis, praesentibus decem testibus. Quod jus etiam temporibus Gaii in usu fuit: nam flamines, nisi hoc modo, nuptias non contrahebant (Gaii Comment I. 112. ibique citati auct.).

Matrimonium per coëmptionem et usum in desuetudinem abiit, partim legibus sublatum, partim ipsa desuetudine obliteratum, teste Gajo; (Comment. I. ~~111.~~) ita, ut Justiniani aetate (cf. pr. Inst. de Nuptiis) justas nuptias omnes cives Romani contraherent, masculi puberes et feminae viripotentes. Sunt impedimenta quibus prohibetur matrimonium contrahi. Nonnulli recentiorum impedimenta illa dividere volunt in *impedientia* et *dirimentia*, quae divisio juri Ca-

F Burchardi Grundzüge p. 17.

jus Gentium p. 416.)

‡ Zwyczay az w późne nasze trwał czasy, że pewne osoby n. p. flamines tylko po conf. mogli się żenić. matrimonium ff. wszystko. in usum poszło w niepamięć. — Dodać potrzeba: że później mógł takie nastąpić rozwód za wspólnem zezwoleniem (bona gratia) byle tylko oświadczyły osoby tego przy siedmiu świadkach fr. 9. D. XXIV. 2. Di [illegible] [illegible] [illegible], że [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Heinec. A. p. I. 1. §. 49.

7 Podług prawa Kan. są takie przeszkody do małżeństwa 1, gdzie zawarte małżeństwo, lubo się nie uważa małżeństwem prawnym (n. p. dla bliskiego pokrewieństwa), jednak może być na to dyspensa czyli przywilej; są jeszcze im. edim. impedim. 2, gdzie małżeństwo pod żadnym względem, że żadną dyspensą nie może egzystować, potworzeni małżonkowie rozłączani są przez wraz (dziem) n. p. małżeństwo osób duchownych. — Nie zna tego prawo Rz. kto zawarł małżeństwo chociaż przeciw prawu może żyć z żoną.

7 Servus majątku nie posiada, ani mocności nie ma żeby posiadał, jakżeby mógł utrzymać żonę? Tylko za wolą pana żenić się może, a i w tenczas jego małż. nazywa się contubern.

Die Väter selbst redeten die Verheirathungen
ihrer Söhne ab, um in ihre Häuser
Frauen einzuführen, welche würdig wären
ihrer Häuser; ein Gebrauch, welcher uns
überliefert ist in dem Worte spondere selbst,
das da eigentlich ist für einen anderen ge-
loben Vicus p. 748.

nonico propria (cf. c. 25. X. de Jurejurando) ignota est JCtis Romanis.

Impedimenta equidem diviserim in *absoluta* et *relativa*. Impedimenta matrimonii absoluta, vel conditiones, sine quibus matrimonium contrahi non potest, sunt:

1, Quicunque matrimonium inire velit, ut caelebs sit, jure requiritur; infamia enim notabatur qui binas sponsalias contraxisset (fr. 1. D. de his qui not. inf.).

2, Nec minus pubertas, ita ut ab impuberibus contractum matrimonium non putetur legitimum, donec ad pubertatem pervenerint (pr. Inst. de Nupt. fr. 4. D. de Ritu Nupt.).

3, Ut ille in cujus potestate sit, ad contrahendum matrimonium consentiat, id est pater (pr. Inst. D. de Nupt.). Stricte id observabatur libera republica; sub Imperatoribus licuit, Magistratibus supplere voluntatem patris (fr. 9. 10. 11. 19. D. de Ritu Nupt. fr. 12. §. 1. D. de Sponsal.).

Ad impedimenta sic dicta *relativa*, vel, ut Ulpianus ait, *facultatem uxoris ducendae*, vel connubium, requiritur:

1. *Civitas.* Servi matrimonium inire non possunt, quia jure Gentium receptum fuit, servis nullum caput esse. Vetita seriori tempore

fuere matrimonia cum barbaris, quia periculosum videbatur si cives cum illis hominibus inirent connubia. cf. Platzman l. citat. Histor. Cap. I. p. 13.

2. *Conditio.* (Cf. Histor. Cap. XI. p. 53.). Justinianus ducta uxore Theodora mima, sustulit illa omnia quae per legem Juliam et P. P. constituta fuere (cf. Procopii Historia Arcana lib. IX. cap. 9. c. 23. C. de Nupt.).

3. *Consanguinitas.* Prohibitae sunt nuptiae tam jure antiquo quam jure recentiori, ascendentibus cum descendentibus, fratribus cum sororibus, cum his qui parentum liberorumve locum obtinent (Gaii Comment. I. 29. sqq. fr. 17. pr. D. de Ritu Nupt. §. 1. 2. Inst. De Nupt. c. 17. C. De Nupt.). Caeterum matrimonia inter consobrinos concessa fuere, et licet diu ignorata percrebuerunt tempore (Tacit. Annal. XII. 6.). Sub Claudio concessa fuere matrimonia inter patruos fratrumque filias (cf. auctores a Goeschenio ad Gaji Comment I. 62. citati. Histor. Cap. XXI. p. 117.). Talia matrimonia vetuit Constantius Imperator (c. 3. C. Theodos. I. 12.). Prohibemur tandem sorores uxorum ducere nec possunt uxores duci nurus (c. 17. C. de Nupt.).

4. *Tutela*, nam pupillam nec uxorem ducere

neque

Jam Livii (VIII. 14.) tempore cum populis vicinis connubio Romanis interdictum erat.

Byłło z widełów wolliżym. Cum peregrinis demum civibus connubium fuit, si id conventum effici voluit, item jus regnante Theodosio Arabe. Valentinianus et Valens capitis supplicium minati fuerant barbaris nuptiis, sive Romanus barbaram duceret, sive barbarus Romanam. Lex ista Valentiniani non abrogata est a Justiniano, ut putat cum Gothofredo Heineccius, sed omisit Imperator ille hanc in Codice, non quod nuptias probaret, sed quod poenam et crudelitatem poenae improbaret. Haubold ad Heinecc. Append. I. 1. § 34.

ablorki, niewiędnice, etc.

W tém się różniły ludy sławiańskie

Wuy Słoji z Lucyną młodszą od siebie

Kuzynowie żenić się mogli

2. i. nie zlęgnie matki 7. i. żonca innego.

† n. p. w prawach Germanów

* Hoc probant Ulpianus (fr. 15. D. de Cond. et dem.) et Justinianus c. Sancimus C. de Nupt.; negat Vinnius § 39.

neque filio suo eam elocare potest tutor (c. 6. C. De Interdict. matr. fr. 66. pr. D. de Ritu Nupt. fr. 27. §. 3. De Lib. et posth.).

5. Prohibitae sunt nuptiae *magistratibus*, in provincias missis cum feminis *in provinciis* quas administrant natis (fr. 38. D. de Ritu Nupt.). Inter Judaeos et Christianos, inter raptorem et raptam, nullum matrimonium (c. 6. C. de Judaeis N. 134. c. 12.). Clerici, quique sese deo devoverant, non contrahunt nuptias N. VI. c. 5.7.

Quod vero in jure recentiorum populorum obtinet, non putari matrimonium consumptum nisi concubitus ~~non~~ intercesserit, ignotum Romanis fuit, dicentibus: ductam esse uxorem eam mulierem, quae nondum in cubiculum mariti venerit, cum nuptias non concubitus sed consensus faciat (fr. 15. D. de Conditionib. et demonstrat. fr. 5. D. de Ritu Nupt.). Quapropter etiam absens vir, cum mulier in domum ejus deducta fuisset, uxorem duxisse putabatur (fr. 6. D. de Nupt.).

Ut autem jura ex matrimonio orta expediam, id quod supra monui: matrimonium non esse obligationem, ideoque non teneri uxorem viro nec virum uxori, quin affirmem, facere non possum.

Nec occurrit in jure antiquo mentio quid fieret dissentientibus conjugibus, ~~utrum~~ num simultates eorum in jure sedari debeant? Equidem ita hoc

Nach Meinung verhinderte oder verhielt sich der römische Ehemann der ehelichen Pflicht, die von den altgermanischen und jüdischen Gesetzgebern so gewissenhaft gefordert wurde. Solon fordert drei Leistungen des Monats. Die Mischna befiehlt einem unbeschäftigten, wackern jungen Mann diese Pflicht täglich, zweimal die Woche einem Bürger; einmal einem Bauer; nur einmal in 30. Tagen einem Kameeltreiber; einmal in 6. Monathen einem Seemann. Aber der Schriftgelehrte oder Doktor war frei von Zeitbestimmung; und keine Frau, wenn sie wöchentliche Unterhaltung empfing, konnte Ehescheidung suchen. (Gibbon p. 175.)

constitutum fuisse negaverim, cum prudentiores Romanos credam recentioribus legislatoribus, qui putant ortam inter maritum et uxorem rixam, (quam intra parietes facile composueris,) non aliter quam auctoritate magistratus intercedente comprimi posse. Utcunque est, quanquam uxor filiae loco viro erat apud Romanos, non legimus tamen apud historicos crudeliter eas tractasse maritos. Quod corruptis moribus cum accideret, rariora erant matrimonia per conventionem in manum. Conditionem morum sub Justiniano omnibus satis notam puto, quapropter merito eum multi culpavere, quod tali rerum statu vigente, admodum circumscripserit divortia, cum non liceret divertere uxori et viro nisi ob causas praescriptas in c. 10. 11. ~~12.~~ C. De Repud. Nov. 117. cap. 8. 9. 10. ~~Nov. 140. cap. 1.~~

Jura ex matrimonio orta illa in primis spectanda sunt quae circa *dotem* versantur, de qua cf. dissert. nostra de vita Decii p. 81. sqq. Uxorem in matrimonium ductam sustentare tenebatur maritus, omniaque onera matrimonii subire debuit. Quod cum ita esset, statutum fuit: ut ab eo qui marito feminam elocaverit in sustentandis oneribus matrimonii adjuvaretur. Quicquid ob eam causam datum fuit, appellabatur *dos*, sive *res uxoria*. Historia hujus instituti hu-

1, ieżeliby mąż nie mógł coire cum muliere w trzech dniach od zawarcia małżeństwa, a później na lat trzy zniknął.

2, gdy żona umyślnie zgubi płód (abortum fecit), albo pójdzie do łaźni, ieśli z innymi iak z mężem; lub bawi się w cudzym domu (nie w rodzicielskim) bez wiedzy męża.

3, ieżeli żona robi spiski na odmianę rządu albo męża.

4, ieżeli popełni adulterium może jej odebrać mąż dary przed ślubem i posag; ieżeli mąż [illegible] wolno jej z powodu jego matrimonii [illegible] męża odebrać sumę wyrównywającą 1/3 jej posagu.

5, ieżeli zasadzki robiła na życie męża, lub wiedząc o tem nie oznajmiła mężowi.

6, ieżeli bez wiedzy męża chodzi na teatr lub widowiska.

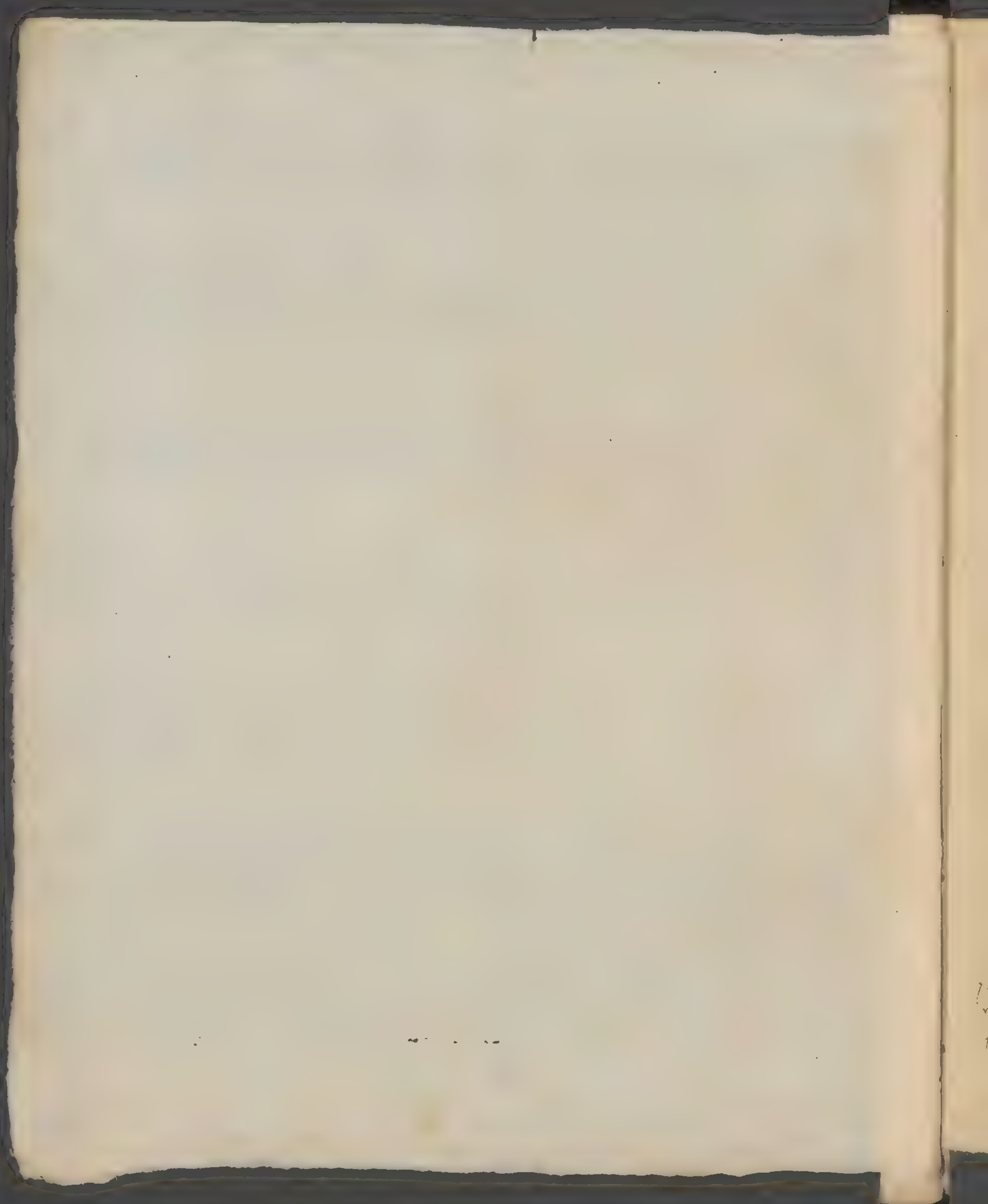
7, wolno żonie brać rozwód, ieżeli mąż ma zamiar oddać ią komu innemu in concubitum.

8, ieżeli ią oskarży o cudzołóstwo a nie dowiedzie

9, ieżeli pod tymże dachem, lub w tymże mieście nałożnicę utrzymuje.

⸗ Nakazał Justynian: ażeby rodzice dzieci ortodoxi żywili (lubo by sami chociaż byli heretykami); ale gdyby dzieci rodziców ortodoxi w [illegible] w kacerstwo za mąż poszły, że nie mają być rodzice obowiązani do posagu.

.... aequissimum visum est veteribus, mulieres quasi de
patrimoniis suis, ita de dotibus funerari (fr. 16. D. de relig.
XI. 7.)
Quodsi nulla dos esset, tunc omnia in eum patrem
praestare debere .... (fr. 20. D. ibid.)
Cassam eam, cui nil datum esse dicunt: at nunc dicunt,
[illegible] veteres id dicere potius apparet apud Plau-
tum, Filiam habeo grandem, cassam dote, atque inlo-
catam, neque eam queo locare cuiquam (Varro p.
[illegible] v. 50.).
Czytamy w Pliniuszu (H. N. XVI. 60.) co następuje:
Quaestuosissima in satus ratione silva: vulgoque,
dotem filiarum antiqui plantaria appellabant. — Do
tego zaś uwagę robi Harduin: Cupressorum plan-
taria dotem filiarum nominabant; nam dotis
usum et commoditatem praestabant, quod ex iis
pecuniam ad illas maritandas conficerent. Ita Pe-
tavius noster in Miscell. Exerc.

cusque expedita non est (cf. Hugo Roem RGesch. §. 102. 210.); nec scimus, quid de hac leges XII. Tab. statuerint.* Rem usque ad Justinianum, quo modo obtinuit, paucis exponam.

Distinguebatur inter dotem *profectitiam* (sive illam dotem quae *dicebatur* a patre certisque conjunctis personis (Ulpian. in fragm. VI. 1.), et dotem *adventiciam*, quam vel ipsa mulier vel extraneus intuitu ejus dabat. Constituitur dos per dationem, promissionem et per dictionem; dos itaque vel *datur*, vel *promittitur*, vel *dicitur*. Extraneus stipulabatur dotem, nunquam vero pater, vel conjunctae personae, ut supra monuimus. Cur id fuerit institutum nescimus, hoc tamen quod recentiores excogitarunt, modestia quadam fuisse Romanos motos ut ita constituerent, falsum est. Justinianus (c. 6. C. De dotib.) constituit, quamcunque promissionem ratione dotis initam stipulationum natura praeditam putari, promissoremque conveniri posse illo ex pacto. Ex lege J. et P. P. tenebatur pater dotare filiam (fr. 19. D. de Ritu N.), mater vero tunc primum si ille non potuit. (c. 14. C. Jure dot.). Excipitur singularis casus, quo, aevo Justiniani digno, nihil filiae debebatur (c. 19. §. 1. C. de Haeret).*

Praestatur dos, vel marito, si sui juris est, vel patri, si filius est subjectus potestati ejus.

* [illegible] Cf. XIII. 4. — [illegible] [illegible] p. 16. nota g. [illegible] quam proclives fuerint legum conditores sequioris aevi ad infamiae poenam ex caussis levissimis irrogandam, exemplo patet ejusdem poenae in conjugium sine dote initum statutae a Majoriano p. 1307. ed. g. Civile Antej.

[illegible] p. 121. [illegible] Dionys. Halicarn. II. 25. uxorem Romanam quae in manum mariti convenerat κοινωνὸν ἱερῶν τε καὶ χρημάτων mariti appellat. — Dum ii excipiuntur casus, in quibus conjugum voluntates ita collidunt, ut nisi unus alteri obtemperaret, solutio connubii finis videretur, nihil obstat, quominus utriusque conjugis jura sint aequalia, uterque et alter liberam in suam personam ac rem retineat potestatem. Sic apud ~~Germanos veteres~~ nos ut et in jure Romano recentiori

Dantur autem, vel constituuntur in dotem res, quaecunque sunt. Si nomina vel quantitas certa doti est data, statim atque data est, in dominium mariti transit, ita ut pro lubitu de dote maritus constituat, excepto per legem Juliam (de adulteriis) fundo dotali in *Italico solo*, quem alienare maritis vetitum fuit (Histor. Cap. XXI. p. 104.). Justinianus de omnibus fundis dotalibus, hoc observari praecepit (cf. Dissert. nostra de vita Decii p. 83.). Quod vero recentiores, nonnullis locis male intellectis ducti, affirmare voluerunt, dotem non constituere partem dominii mariti, videre ex Dissert. ~~nostra~~ licebit p. 82. eos erravisse.

laudata

Si quaeris cujus sint fructus ex dote percepti, observamus: mariti fieri perceptos in matrimonio fructus (fr. 7. pr. §. 1. D. c. 20. C. De Jure Dot.); dissoluto vero matrimonio cedere eos mulieri. Nec minus illos fructus quos perceperat ex re dotali ante matrimonium initum (fr. 6. D. Soluto Matr.) reddere eum cogi; tandem et illas res quae numero fructuum non censentur, quaeque mundum muliebrem constituunt. Unde videre licet, dissoluto matrimonio mutare suam naturam dotem. Si per divortium dissolutum est, vel si in matrimonio uxor moritur, tunc 1, *dos adventicia* non redditur uxori, nisi eam sibi fuerat stipulata, vel nisi

E. A. [illegible] p. 420. sqq.

‡ Jest często wzmianka: mulieris dos est; do tego wiemy: że mąż obowiązany był wydać swoją.

‡ odtąd widziemy że mulieris dos, lubo domin. miał mąż

F Jeżeli więc było 5. dzieci zatrzymywał cały posag mąż. W tym więc ~~się~~ przypadku uważa-
ięc posag. ~~jak~~ nie jest dos profecticia to samo co recepticia. penes maritum erit dos, ... infant.
liberorum satre.

alius, quicunque ille est, dotem sibi reddi pactus erat. Justinianus constituit: dotem esse reddendam heredibus mulieris, etsi vel ipsa uxor, vel heredes, eam sibi stipulati non fuerant (Schulting ad Ulpian. fragm. VI. §. 5.). 2, *dos profectitia* reddebatur patri uxoris, ita tamen ut liceret marito quincuncem in gratiam uniscujusque liberorum ex illo matrimonio procreatorum retinere; quod Justinianus etiam mutavit, concessitque patri totam dotem repetere, licet filia relictis liberis decesserit (cf. Schulting. ad Ulpiani fragm. VI. §. 4.).

Si moritur maritus ~~in matrimonio~~, dos, sive profectitia sive adventicia illa est, redditur uxori. Ex jure antiquo competebat ei *actio rei uxoriae*, quae cum personae ipsius mulieris juncta esset, non dabatur heredibus nisi instituta a muliere actione. Quod si mulier dotem sibi pacta stipulataque fuerat, tunc etiam cedebat actio heredibus ejus, utpote actio ex contractu. Justinianus cum in unum redegisset illam actionem rei uxoriae et actionem ex stipulatu, ipso jure dandas eas actiones heredibus esse praecepit (c. un C. De Rei Uxor. act. §. 29. Inst. De Act.). Ad repetendum dotem nonnulla jura specialia uxor habet:

1. Praeter actionem rei uxoriae supra ex-

positam, habet tacitam hypothecam in bonis mariti, ut diximus Inst. Cap. XI. p. 302.

2. Justinianus concessit uxori vel actionibus illis ad repetendam dotem uti, vel rei vindicatione:

Quo momento post dissolutum matrimonium dos reddi debuerit, quaeritur. Alio modo in vetere jure alio in jure recentiori constitutum fuit. Secundum jus antiquum, ut Ulpianus ait, (fragm. VI. 8.) dos, si pondere, numero, mensura continebatur, *annua*, *bima*, *trima* die reddebatur, nisi ut praesens redderetur convenerit; i. e. dos reddebatur decimo, vicesimo et tricesimo mense elapso post divortium vel mortem mariti. Romuleum, enim annus erat decemmestris. ~~annum decem mensibus constitisse supra monuimus.~~ Nec opus erat ut mortuo marito statim dos redderetur, cum ne sanguis, vel ut Horatius ait, ne proles pollueretur, statutum esset, ut intra illud tempus femina alii non nuberet; quod si fecerit, ut infamia notaretur ejus pater vel maritus (Ovidius Fastor I. 35. 36. Cicero pro Cluent. 12. c. 2. 6. De Secund. Nupt. Nov. XXII. pr. §. 1. cap. 22.). Itaque intra hoc tempus manebat in domo mariti, et ex ejus facultatibus sustentabatur. Justiniano statuere placuit, ut res, sic dictae fungibiles, doti datae, anno uno elapso, res vero sic dictae infungibiles, duobus annis elapsis, uxori redderentur (c. un. praecipue §. 7. C. de Rei U. A).

‡ Roku więc musiała czekać po śmierci męża pierwszego; kiedy powiększono roku o miesięcy dwa, musiała Kobieta czekać miesięcy 12.

‡ Jest więc obowiązany tylko mąż pro dolo, i negligent. quam suis; za casus obowiązany nie jest. Jeżeli więc przypadkiem lub niedbalstw. straci mąż rzecz jest to casus; nie wypada jednak ~~[illegible]~~ żeby tym sposobem wszyscy się sprawować mieli, i uwłaczać ich prawom nie dozwalając podług upodobania obchodzić się z dos.

‡ Nie tylko więc dos profect. jest dos recept. lecz i dos advent. którą sobie extraneus stypuluje.

‡ Musiał się zająć wyporównywającej rzeczy posagowi na dobrach swoich, a odtąd nie było obawy, żeby miała utracić żona posag. Ostrożności zaś taka nie mogła być wyjątkiem jako tylko czasów republikańskich, gdzie strony nie ufając sobie wzajemnie, opisywać się musiały. Zresztą wszystkiem nie była tym sposobem zrekompensowana dos, bo fructus z darowanych rzeczy żonie do niego należały, a nawet do niego wracały darowane rzeczy, po rozwiązaniu małżeństwa.

C. 7. de donat. inter virum et uxorem p. 125.

≠ Instit. II. 7.

Theoria illa quam de dolo, culpa et casu exposuimus, quatenus ad societatem refertur, hic applicanda erit.

Omnia, quae hucusque exposuimus, partim ipso jure valent, partim pactis, quae *pacta dotalia* vel *nuptialia* audiunt. Pactis ejus generis admodum circumscribi potest jus cujusvis tertii, qui dotem sibi reddendam, (*dotem recepticiam*) cavit.

Praeter illa pacta sunt alia, pacta scilicet de donationibus *propter nuptias.* Jam olim Romae valebat moribus, ut sponsus et sponsa ultro sibi offerrent dona, (quod serius *sponsalitiae largitae* vocabatur) quasi pignus futuri matrimonii. Quae dona cum offerrentur ante matrimonium contractum, placuit Justiniano vocare donationes *propter nuptias.* Item statuit (c. 19. 20. C. De donat. ante vel propt. nupt.) ut vir totidem, quasi renumeraturus, mulieri offerret. Si recessit uterque a matrimonio contrahendo, repetere sponsus potuit donationem illam, nisi donaverat interveniente osculo (c. 16. C. De donat. ante Nupt.). Noli tamen putare hac re consumptam fuisse dotem, vel, ut ita dicam, recompensatam. Hoc enim putari nequit, cum sciamus, fructus percipere maritum tam ex rebus donatis ante nuptias, quam ex rebus donatis propter nuptias (c. 29. C. Ce jure dot.); et dissoluto matrimonio, donationes propter nuptias

Czytamy w §. 3. J. de donat. że donatio ante nuptias dawnym prawnikom nie było znanem, i że to dopiero Imperat. wprowadzili, o czem [illegible]: że uformowany ten instytut sankcjonowali. Hugo wyprowadza początek tego ze zwyczaju innych z Gallii (Caesar de B.G. VI. 19.).

† Novell. 97.

viro cedere. Haec res admodum obscure in fontibus juris exposita est. Ideo hoc constitutum equidem puto, quod, cum mortuo marito totidem habere mulier debuerit, quot marito ante nuptias donaverat, (unde sustentari posset), necessarium fuisset, ut a marito donatione propter nuptias ei caveretur. Nec id damno mariti accidisse putari debet, cum mortua uxore in matrimonio, donatio illa viro cederet, quae cessura uxori non esset, si vir in matrimonio mortuus fuisset, deperditis non solum suis bonis, sed etiam illis quae ei uxor per donationem ante nuptias obtulerat. Donationes autem inter conjuges post nuptias et matrimonium contractum factae, prohibitae sunt in jure Romano, quod *moribus* introductum esse docet Ulpianus (fr. 1. fr. 3. D. de D. intr. V. et U.), ne alteruter conjugum in matriomonio lucro inhiaret. Hoc tamen eotenus solum valet, quatenus alter conjugum vel pauperior vel ditior factus inde est (fr. 5. §. 16. D. de Donat. int. V. et Ux.), sive quatenus non sunt fructus ex donatione tali consumpti, cum ex donatione dum in matrimonio manet uxor, et cum marito succedit, certo non fiat pauper. Valet praeterea donatio mortis causa (fr. 9. §. 2. fr. 10. D. de Donat. int. V. et Ux.) sed hoc jus personale est. Si ab alterutro conjugum aliquid subreptum fuit, *non*

‡ Mąż więc nie bogaci się tém, jeżeli z wydawanych pieniędzy co kupi, a to w madreszt-utraci. Die donat. inter vir. et uxor. wurden durch eine besondere Verordnung Constantins anders behandelt c. 24. C. V. 16. (daß es früher anders gewesen war, zeigt fr. 32. §. 6. D. 24. 1.). Wenn nun der schuldige servus poenae wird nämlich durch Verurtheilung zu Tode oder zu andern Strafen, so soll die früheren donat. inter v. et u. sogleich unbedingt in Wirksamkeit treten, gerade so, als wenn der Mann im Augenblicke der Aufstellung der servitus poenae verstorben wäre (Marezoll p. 41). Ist dagegen der Schenker bloß zur deport. verurtheilt, so bleibt die Schenkung noch vorläufig in pendenti, weil nach einer früheren Verordnung Constantins, die Ehe durch deport. nicht aufgehoben wird.

‡ Dalej jeszcze były prawidła Rz. w utrzymaniu żony: quibusdam existimantibus, ne quidem furtum eam facere: quia societas vitae quodammodo dominam eam faceret fr. 1. D. rer. amotar. toż samo i o mężu fr. 7. ibid.

\+ Później wyznano do tego jednemu świadków, jak się powiedziało. Justynian zniósł rozwód za wspólnem zezwoleniem bez przyczyny N. 117. rozdz. 10. Nie wiem, na jakiey zasadzie przyjął to Kodex fran. Przyczyny do rozwodu podług nowszego prawa są:

a) jeżeli mąż wzięty jest w woynie a nie zgłasza się w 5ciu latach, żona nowe związki małżeńskie zawiera N. 22. rozdz. 7. Dawniey jeżeli mąż z niewoli wrócił od żony dłużej zależało powtórzyć małżeństwo fr. 14. D. de Captivis

b. jeżeli mąż przez trzy lata w zawarciu małżeństwa iest impotens N. XXII. 6.

c) jeżeli kogo zabił, trucizny przyprawiał, groby rabował c. 1. C. Th. de Repudiis, to samo dotyczy i żony. Jeżeli zaś bez przyczyny rozwiódł się, a początek do rozwodu dała żona pomoci karze deportacyi; jeżeli mąż, nigdy się nie ma żenić. jak postanowił Constant. i Theodos. roku 331. i 421. Ale roku 449. dodał Theodos. i Valent. że wolno się żonie rozwieść także; kiedy mąż nastawał na iey życie, kiedy ią bił, z kobietami nierządnemi się wdawał; mężowi zaś kiedy żona bez iego wiedzy nocuie w cudzym domu, lub z mężczyznami obcemi chodzi na zabawy lub do kąpieli. Toż samo potwierdził Justynian N. 117. 8. dodaiąc: że żona oprócz tych przyczyn może jeszcze rozwieść się z mężem: jeżeli iey zadał adulter. a nie dowiódł, jeżeli ią chciał do nierządu nakłonić, lub utrzymuie nałożnicę w mieście gdzie mieszkaią.

d) wolno się rozwieść, jeżeli mąż lub żona myśli wstąpić do klasztoru; żonie, jeżeli się okaże iż mąż iey iest niewolnikiem, mężowi niewolno jeżeli żona niewolnicą; nadto, jeżeli mąż wyiedzie, a nie pisze do żony przez lat 4. lub nie da o sobie wiedzieć wolno iey iest oznaymić to Rządowi ‡

dabatur actio *furti*, sed *actio rerum amotarum*, quia actione furti infames reddimur, quod conjugibus minime convenit (fr. 24. D. de Act. rer. amotar).

Quibus modis antiquitus divortia fierent, supra indicavimus. Non monuimus tamen ipso jure subintelligi, divortium factum 1, morte mariti, 2. capitis deminutione (fr. 1. 6. D. de Divort.), 3, mutuo consensu (fr. 3. D. de Divort). Si tertium hunc casum observamus adparebit, admodum incommode fuisse introductum, ut, cum deductio in domum mariti sufficeret ad contrahendum matrimonium, quae palam fiebat, dissensio (quae utpote intra parietes, nulli nota erat) conjugum valeret, ad matrimonium dissolvendum. Quod praecipue corruptis moribus incommodum adparuit. Necessarium itaque videbatur ut certis formulis determinaretur, esse matrimonium dissolutum. Lege quadam Julia (ut ex Cicerone I. 56. de Orat scimus) fuit cautum, ut si alteruter conjugum repudium dare vellet, conjux certa verba adhiberet, quibus, se divertere velle, notum faceret.

Dissoluto matrimonio sequentia jura oriuntur

1. Retentio propter liberos, et quidem si culpa mulieris divortium factum est, vel ejus in cujus est potestate, retinet maritus semissem in gratiam uniuscujusque liberorum ex isto ma-

trimonio procreatorum; ita tamen, ut ultra dimidiam retinere ei non liceat. Quapropter licet quinque liberi ex matrimonio procreati fuerint, non licuit illi retinere praeter partem expositam (cf Ciceronis Topicor. cap. 4. Schulting p. 536. ad fragm. J. Pauli de Dotib.).

2. Ob judicium de moribus, si alteruter conjugum probavit, ob mores alterutrius, divortium accidisse. Distinguitur inter *mores graviores* et *mores leviores* (Ulpian fragm. VI. § 12. 13.). Si ob mores leviores divortium factum est, retinet maritus semissem dotis; si ob mores graviores, bessem. Si divortium factum est ob mores mariti et quidem graviores, dotem reddere statim cogitur; si ob mores leviores, reddere cogitur dotem post semestre elapsum. Theoria haec admodum perplexa est, in constitutionibus Imperatorum. Justinianus post multas ambages, statuit: ut investigetur quinam conjugum causam divertendi habeat; et si alteruter eorum culpandus deprehendatur, ut in monasterium intrudatur (N. 117. c. 13. N. 127. c. 4).

Haec de matrimonio et jure quod inde oritur, dixisse sufficiat. Possent hic nonnulla proferri *de Concubinis* et *Contubernio*; sed de illis capite XXI. Histor. p. 108. sqq. locuti sumus; de hoc vero sufficiet dixisse, nullum matrimo-

szkoda, którą wnosi żona, w posagu swoim jest równa szkodzie jaką cierpi mąż, co oddawszy pierwej posag jakby powinien, traci proc.

Jtak za mores leviores traci $\frac{1}{8}$ posagu = 100, czyli Złt. $12\frac{1}{2}$, czyli gr. 375. — Tyleż i mąż traci

1, bo po pięć roku wydał cały posag, zatem nie mógł go iadź na proc. iak na $\frac{1}{2}$ roku więc z roku pierwszego jest jego strata $4\frac{1}{6}$ czyli gr. — — — 125.

2, z drugiego roku traci proc od $\frac{2}{3}$ posagu, a że proc od całego kapitału równy jest $8\frac{1}{3}$ czyli 250, więc trzecia część tego jest $83\frac{1}{3}$, takich traci dwie, więc $166\frac{2}{3}$

3, z trzeciego roku traci proc od pozostałej $\frac{1}{3}$ posagu czyli $83\frac{1}{3}$

375.

Za mores grav. $\frac{1}{6}$ posagu = 100. czyli $16\frac{2}{3}$ Złt. czyli gr. 500.
Mąż że zaraz wydaie posag, traci

1, z pierwszego roku proc od całego kapit. gr. 250.

2, z dr. roku równy proc od $\frac{2}{3}$ posagu — — $166\frac{2}{3}$.

3, z trz. roku, równy proc od pozostałej $\frac{1}{3}$ czyli $83\frac{1}{3}$

500.

† Patria potestatis ius, quemadmodum et mariti in uxores, quas in manu habebant, postea sit concessum, e proprio Romanorum jure, Gai. I. 108–111., potissimum inde derivandum est, quod mariti potestas ad patriae potestatis similitudinem comparata sit. Sed jam Romulum voluisse aiunt, ut si qua in re deliquisset mulier, vir et judex et poenae magnitudinis arbiter esset; de duobus vero delictis cognoscerent cognati cum viro: "ubi violata fuisset pudicitia, et si quam mulierem vinum bibisse constitisset." Et haec gravissima, ut videbantur Romanis, delicta morte punita esse scimus, quanquam non desint, qui marito jus quidem puniendi, non vero mortis poenam decernendi fuisse contendant. Certe propter adulterium aliaque magna delicta, si poenam exigere nollet maritus, et dimittendi uxorem jus fuit. Viros rite de uxoribus non judicantes punitos esse constat, quum et a censore notatos esse eos compertum habeamus, qui nullis amicis adhibitis, uxores dimiserant (Abegg. l. l. p. 69. 599.).

‡concessum erat eas personas habere concubinas, quas uxores habere non licebat. Constantinus M. concubinatum improbavit, idemque liberis naturalibus per ultimam voluntatem aliquid relinqui prohibuit.‡ Justinianus concubinatui auctoritatem reddidit.

Concubinatum perpetuum etiam ipsum reiicere videtur jus Romanum (fr. 1. pr. D. de concub. nec obstat fr. ult. D. de divort.). Nec matrimonii et concubinatus vinculo simul teneri, nec plures concubinas simul habere alicui licebat (c. un. C. de Concub. N. XVIII. 5.). Mulierem ingenuam honestam in concubinatu habendi jus non erat, nisi testatione ante hoc manifestum fecerant. Testantur vero, qui vel coram testibus, vel scriptura fide digna sub initium concubinatus declarant, animum sibi non esse matrimonium contrahendi, et si in specie mulier fatetur, se velle esse concubinae conditione. Libertae deserere patronum et alteri se in matrimonium ire, quia patrono honestius sit libertam concubinam quam uxorem eam habere (fr. 1. pr. D. de concub.). Uti matrimonium, concubinatus quoque bona gratia resolvi poterat, etiam invito altero (fr. laud.) Diss. inaug. sistens quaest.: An ea quae ex jure Rom. noviss. locum habeat etc. H. G. Roentgen. Rostoch. 1818.

‡ Quamvis enim concubinatus legibus romanis prohibitus non fuerit, quia moribus ita agnitus erat, ut ejusdem exstirpatio periculosa fuisset, tamen Imperatoribus Christianis quam maxime fuit invisus, tum quod principiis fidei christianae repugnat, tum etiam quod eo crescente in diem morum corruptio adhuc alebatur atque augebatur, cum pauci vinculo nuptiali constricti esse vellent.

(więcey nad $\frac{3}{6}$ części z posagu zatrzymać nie może) ‡ tres sextas retineat.

‡ Pod tym wyrazem rozumiano wszelkie przewinienia karzące wiarę małżeńską, a szczególniey adulterium. Mniejsze lub większe przewinienie w tey mierze stanowiło karę stósowną.

‡ i dla dzieci nic zatrzymać nie może.

‡ Wolno przez tego odciągnąć części posagu = propter impensas, res donatas, amotas; wolno odciągnąć za poda-
runki przed ślubem i w małżeństwie. — Tu też ściąga Ulp. Frag. VI. 11. dos quae semel sumta

‡ Kara na tałcie wyłączenia przez Justyniana iest: 1, jeżeli dzieci z małżeństwa nie masz, ma
cały posag zabrać mąż, a iż do klasztoru poszła. 2, jeżeli są dzieci $\frac{3}{4}$ zatrzymuje dla
dzieci mąż a $\frac{1}{4}$ oddaje klasztorowi w którym wydanie żona wtrącona. Jeżeli dzieci nie
ma $\frac{3}{4}$. odbierają rodzice a $\frac{1}{4}$ klasztor. Jeżeli zaś wiedzieli rodzice o jej przestępstwie
a nie uwiadomili męża wszystko zabiera klasztor. Ważna iest w tey mierze Novella
117. c. 13. Justynian wymienia sam karę dla tych, którzyby jego rozkazu nie dopilnowali,
i dla męża, (lubo ten radnej surowszej wyraźnej wzmianki z posagu nie ma), gdyby chciał
faworyzować żonę. — Tez same kary ma ponosić mąż w wypadku wspomnionym.

‡ Tem się tylko różni concubinat od matrim.: 1, że dla zawarcia konkubinatu nie potrze-
ba formy 2, że żona uważa się za niższą od męża, więc ta nie ma aequalitas. 3, że dzieci
spłodzone z konkubiny lubo się nazywają naturales, różnią się iednak od tych które są extra
matrim. spłodzone, czyli ex adulter. Ze środkiem biorą sukcessyą po ojcu lubo nie ełaz;
zawsze tylko w ten raz gdy nie ma legitimi liberi. — Liberis jus connubii non compete-
bat, quibus liberi hoc ex ritu velito progeniti essent, servili in conditione consistenti [illegible] nominabantur.
Exemplum apud Livium (43. 3.). Ex quo forsan concubinatum originem traxisse dixeris. [illegible]
quarum connubium non erat. non nisi per concubinatus vivere [illegible] uxorem eam habere, ermissum
erat. sed alii in super causae erant. ex quibus concubinatus [illegible] inimicus nuptiis.
Exemplum praebet [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
quod in Vespasiano 3. habemus. sed ante Augustum nomen civile nonnum sibi [illegible]
D. de concubin.) neque ex hoc tempore de concubinatu [illegible] aliquid habemus. [illegible] ‡ Ir. 3. E. 1.

⁊ Nie u wszystkich jednako nawdzie było to przyjętem, jak świadczy Plautus w prologu do komedyi Casina, gdzie mówi: że zawierają małżeństwa niewolnicy w Atenach, w Kartaginie, [illegible] hic in nostra terra.

⁊ U wszystkich zawdzie przyjętem jest że ojciec powinien mieć władzę nad synem swoim, jako najbliższy jego opiekun; lubo z natury to nie wchodzi iżby komu nie wolno sobie opieki nad drugim przywłaszczać, bo wszyscy są sobie równi.

⁊ Nazywa się także s. s. dziedzicem koniecznym (heres necessarius), ponieważ po śmierci ojca musi po nim dziedziczyć, czyli musi w cały obszar, w jej wstępować w te prawa, których za życia ojca poniekąd używał (quasi heres). Ogólny wyraz na te wszystkie osoby które są pod władzą jest Famil. (również w naszym języku dom); wyłączają jednak osoby pr. rz. in potest. manu, mancip. — Wyraz potestas odpowiada naszemu wyrazowi władza, tak wielomownym jak wyraz rz. n. p. władza urzędowa, namiestnicza (potestas consul. tribunicia). Nullo tanto filius respectu satis credi potest res, ut putat Heinec. I. 9. §. 1. cf. Haubold,

⁊ Ma się rozumieć: że nie mogła tak absolutnej władzy wykonywać nad dziećmi jak ojciec, ponieważ więcej miał praw w rz. syn od matki n. p. mógł uczęszczać na comitia. [illegible] persona, [illegible] E. H. J. de [illegible] III. 19.

z Aliud omnino juris est in servorum conjugiis ac in iis quae juris gentium non ineleganter dicuntur. Servos enim, quorum conditio juris gentium est, cum dominorum arbitrio subjecti nec persona sua liberam potestatem habeant, nec quidquam fere suo arbitrio agere possint, matrimonium, quippe quod penitus in libero consensu ac totius vitae communione positum sit, nullo jure contrahere posse facile perspicitur. Quare ut monet Paulus II. 19. §. 6. matrimonium eorum in facto potius quam jure consistit. Hollv. § 7.

† Jus patriae quidem potestatis apud omnes gentes observamus; talis vero, qualem Romanorum potestatem invenimus, plane ab aliarum gentium usu recedit, et ita, quod ex patria potestate fuit imperium domesticum, jusque vitae et necis in liberos concessum, proprium ac singulare Romanorum jus est. Hoc patrius jus nullis fere includitur finibus, quum pietatis, amoris et morum longe arctiora viderentur vincula, quam legum sanctiones (v. autores quos laudat Abegg. l. l. p. 56. n. 91.).

nium esse inter servos, sed illud vocari contubernium, nec ullam cognationem inde oriri etiamsi parentes manumissi fuerint, cf. Schulting ad J. Pauli R. S. II. 19. §. 6.

CAPUT XXVI.

De patria potestate.

Patria potestas, si spectamus *naturam* ejus, juris gentium est; si vero illa consideramus, quae de *jure* circa illam constituta fuere, adparebit esse juris civilis (fr. 3. D. de his qui sui vel alieni juris. Gaii Comment. I. 55.).

Quicunque patriae potestati subjectus est, appellatur *filius famil.* vel *suus*, scilicet *haeres*, qui talis fit, mortuo parente, quique domesticus heres est, et vivo parente quodammodo dominus existimatur (Gaius in Comment. II. 157. Hugo R. R. Gesch. §. 70.). Patria autem potestas solum patri competit, quia feminae ne quidem naturales liberos, in potestate habent (Gajus Comment. I. 104.).

Oritur autem patria potestas:

1. *Ex justo matrimonio* (Schulting ad Ulp. fragm V. §. 1. Hugo R. RGesch. §. 71. 76. 194. 240.). Putabatur esse pater, et in potestate habere liberos, qui eos ex muliere, justo matrimonio sibi conjuncta, procreaverat.

Postea receptum fuit, ut etiam ille in liberos potestatem haberet, qui mulierem, extra matrimonium procreatis ex ea liberis, sibi conjunxisset; vel si liberi in lucem editi sunt post divortium factum, quommodo illo tempore quo ex eo uxor conceperat, justum ei esset cum ea matrimonium (Gaii Comment. I. 88. 89). Uxor in matrimonio gravida facta, ab illo praegnans esse putabatur, qui cum ea contraxerat matrimonium. Regula itaque est juris: *patrem esse*, *quem nuptiae demonstrant* (fr. 4. §. 3. fr. 5. D. de in jus vocat.). Excipitur: si physica ratio adducta est, non potuisse uxorem ex marito concipere, v. c. si frigidus ille vel castratus deprehenditur (fr. 39. D. de Jure Dot.) Nati autem liberi putantur ex matrimonio, si decimo vel sexto mense post nuptias nati sunt quo casu conceditur praejudicium de liberis agnoscendis (fr. 3. § 9. 11. 12. D. de Suis et legit. Gellius N. A. III. 16. fr. 1. D. de Agnoscend. lib). Quod vero liberos ex concubinis procreatos spectat, hi, etsi non sunt cognati patris, a jure hereditario non omnino repelluntur, ut infra dicemus.

2. *Ex adoptione* et *adrogatione* (cf. I. st. I. 11. Hugo R. RGesch. §. 72. 73. 695. 341.). *Adoptare* in filii locum dicimur eum qui *fil. fam.* est; contra si est *sui juris*, dicimur eum *adro-*

adoptio testamentaria (Plin. xxxv. 2.)

† nati per subsequens matrimon.

† Termin więc pojęcia matki dotyczy tak względem patria potestas jak i względem stałości syna, z tą różnicą że niewolnica przynależąca w niewoli rodzi wolnego, lecz to tylko przez favor dla wolności.

† Starożytni medycy zgodzili się że dziecko może porodzić kobieta c. 9. 10. miesiąca od poczęcia, rzadko 7. a <u>nigdy</u> 8. lubo były przypadki że przyznawano sukcessyą narodzonemu w 10. miesiącu 11. a nawet i 13.

† przysposobiony za syna wybierał imię swego ojca wybranego z którym <u>przedtem</u> zachowując swoje n. p. Scipio przybrany od Emiliusza nazywał się Scipio Aemilianus, równie jak i u nas idąca za mąż kobieta przybiera imię męża swego, albo się jednak z domu NN.

żeby imię jego nie zaginęło. Kto więc dla przyczyn fizycznych dzieci spodziewać się nie mógł, lub nie miał dzieci, tylko ten mógł adrogować.

† Dla obejścia prawa nie wolno było adoptować podług SC. Memian. Hist. p. 119. Nro 13. Kto miał pewną liczbę dzieci wolnym był (od uciążliwey) opieki, i miał prawo brania sukcessyi. Aby więc nie adoptować dla obejścia prawa, wydano ustawę senatu, zwaną od nazwiskiem Memmian.

‡ Powinien i dla tego wezwać w to lud, ponieważ ten który się oddawał w adopcyą nie oddawał się sam lecz z familią całą; kilku więc obywateli miało być podległemi iednemu. Kto tym sposobem chciał wybierać za syna musiał prosić o pozwolenie lud, czyli musiał sobie syna uprosić stąd adrogatio. Musiał wyjaśnić przyczynę, że nie czyni tego z widoków innych, jak tylko †

‡ Z ważniejszego były względu sacra familijne czyli privata, i gentilic. czyli rodowe, które (owe nazwy sacra domowe) familia wespół z inną familią gens odbywała.

‡ Wolno także było adoptować kobiety przed pretorem, lub na prowincyach przed Prokonsulem lub Legatem (Gaius I. 101.), lecz żadna adopcya nigdy się nie mogła nazywać arrogatio, bo kobieta nigdy być nie może przy gminie.

‡ Wspomina wprawdzie Gaius o reskrypcie Cesarza Antonina ad pontifices, nie wiadomo jednak czyli to był pierwszy przykład.

gare (Gajus Comment. I. 66.). Cum, ut infra indicabimus, competeret ex jure Romano patri jus vitae atque necis in filium (Gaius Comment. I. 107.), itaque quoties homo sui juris, Civis Romanus, ab alio adoptandus erat, convocandus fuit populus in comitia, itque praesidente Pontifice Maximo, utrum adrogandus esset ille qui se adrogandum dederat, inspiceret. Pontifex Maximus ideo in Comitiis illis praesidebat, quia ille qui ab alio adrogabatur sacrorum ejus particeps fiebat, detestatis suis sacris tam privatis quam gentiliciis. Populum Romanum in triginta curias divisum triginta lictores repraesentabant. Unde videre licet illum solum potuisse adrogandum se dare, qui in Comitiis adesse potuit, id est pubes et quidem masculus, cum feminae a Comitiis arcerentur (Gajus in Comment. I. 101.). Adoptio autem haec quae per populum fiebat, nusquam nisi Romae peragi potuit: at illa etiam in provinciis apud Praesides earum fieri solebat (Gajus Comment. I. 100.). Sub Imperatoribus invaluit, posse adrogationem ab Imperatore adprobari, dummodo ipsum actum Pontifex Maximus introspexisset (Gajus in Comment. I. 102.). Quo tempore id fuerit institutum determinare non possumus, eo majore difficultate oppressi, quod jam in Pandectis de hac re legi-

mus rescriptum, licet sciamus, etiam tunc convocatas esse curias ad adprobandas adrogationes. Sed facile haec difficultas explicari poterit, si observaverimus, jam ab Augusto nullum nisi Imperatorem potuisse creari pontificem. Jlli itaque in Comitiis praesidebant et ipsi rescripta dabant (cf. Cicero pro Domo 13. 16. 29. Gellius Noct. Att. V. 19. Ulpianus in fragm. VIII. Gaius II. 3. §. 3.). *Minorem* natu non posse adoptare *majorem*, receptum est. Cum enim adoptio imitetur naturam, pro monstro esset, si major filius quam pater deprehenderetur. §. 4. Inst. de Adopt. Gajus l. c. I. 10.). Adoptare autem et adrogare ei solum licet, qui patriam potestatem exercere potest (§. 10. Inst. de Adopt Gajus Comment. I. 104.).

3. *Ex legitimatione.* Si is cui non erat jus connubii, ex nuptiis procreaverat liberos, et postea tam ipse quam uxor ejus civis evasit, potuit de hac re *causam probare* 28), et habere liberos ex illo matrimonio procreatos in sua potestate (cf. Ulpianus in fragm. III. 3. et Schulting ad h. l. Gaii Comment. I. 29. 30. 32. 65 sqq.). In constitutionibus Imperatorum omnia fere loca de hac re agentia videmus versari circa liberos ex concubinatu procreatos, quos quivis, si ma-

28.) Gajus (Comment. I. 11.) ait etiam peregrinum causam probare posse.

† Ipse tamen Gaius (l. l.) dicit: sed et illa quaestio, an minor natu majorem natu adoptare possit, utriusque adoptionis (sc. adopt. adrogat.) communis est.

3. patria potestas et causae probatione nascitur. ‡ Ante repertas institutiones Gaii, multa in hac re ignorabamus. Gaius (I. 67–70.) [illegible] de iis [illegible] qui [illegible] inferioris conditionis uxorem [illegible] duxit, [illegible] meliorem conditionem ejus mutabat: et quidem 1, si civis Romanus uxorem duxit Latinam aut peregrinam aut dediticiam, [illegible] 2, si civis Romana nupta est peregrino aut dediticio, quasi [illegible] civi Romano aut [illegible] Latino ex lege Aelia Sentia 3, si Latina nupta [illegible] civem Romanam aut quasi Latinam, ex lege Aelia Sentia. Gaius I. §. 71. cet. erroris casus exhibet, ubi quis cum inferioris conditionis persona [illegible] matrimonium contraxit, [illegible] conditionem [illegible] [illegible] erat: 1, si civis Romanus quasi Latinus, uxorem duxit Latinam 2, si civis Romanus quasi peregrinus uxorem duxit peregrinam. — ~~[illegible]~~ [illegible] ex eodem Gaio [illegible] et peregrinam causam probare posse, sed non aliter, quam ex uxoris civis Romanae aut Latinae persona, si mors vel aliud impedimentum obstat, quominus ipse causam probet. Si vero peregrinus,

‡ [illegible] in causae probationis notio ita describi potest [illegible] civitatis jura [illegible] [illegible] nec [illegible] justae [illegible] legitimationem. — [illegible] [illegible] Aeria lege Junia secundum [illegible], secundum Gaium vero lege Aelia Sentia committitur, si quis testatione interposita i. e. ex Aelia Sentia uxorem duxerit, filiumque habuerit anniculum, altera [illegible] quaedam introducta, matrimonio inter dispares conditionis personas

postea ex lege Aelia Sentia [illegible] [illegible]. Holtw. § 1101. [illegible].

per errorem contracto liberisque nato locum habet. Has duas causae probationis species saepe conjunctas invenimus. Ita apud Gaium III. 5. ubi eadem verba, quae antea in L. Mos. et R. Coll. XVI. 2. corrupta exstabant, integra leguntur.

‡ Maximum. cf. Dio Cass. lib. 43.

‡ ciąd nobis tom nie wolno adrogować, bo jeszcze używać nie mogą. Tamże prawnicy więc
cienie różnicę, między: 1 adoptio plena, azeby tylko ascend. powinno debend. adoptować
mogli, na przypadek ich wydziedziczenia przez rodziców 2, minus plena, kiedy adoptowany ma
prawo i do sukcessyi swego naturalnego ojca. — Naturales olim nonnisi adrogatione patriae pote-
lati subiiciebantur, Justinianus ex in N. 74. c. 3. et N. 89. c. 11. § 2. adrogationem naturalium a prio-
ribus Imperatoribus adprobatam esse ait.

dopiew później § 10. J. de Adopt.

‡ Powinien być dowiedź: że syn którego adrio za swego życzliwie ma [illegible] z małżeństwa,
ponieważ prawo obywatelstwa tym sposobem musiałby przemodzić i do tych, którzy nie
maią żadnego związku z osobą obdarowaną obywatelstwem. Nie mogła nastąpić causae pro-
batio aż po roku urodzenia syna lub córki (anniculus).

† Constant. pozwolił żeniącym się z konkubinami, aeby dzieci z nich spłodzone uważali za prawe, to powtórzył: Zeno c. 5. C. de naturalib. lib. a Imperator Anastazyusz zaszerzył, iż w każdym przypadku żeniący się z konkubiną ma być uważany, jako legitymujący swoie dzieci. c. 6. C. ibid. lecz to zniosł Justyn c. 7. ibid. prawo Anastazyusza ugruntował Justynian c. 10. C. ibid.

† na przypadek zaś, gdyby concubina iuż nie żyła, albo obrała stan duchowny, niedozwalający małżeństwa, t. i. życie klasztorne. 4, per testamentum (N. 74. c. 2. 1. N. 89. c. 10.) adoptio per testamen-

I Prawo niemieckie dzieli ludzi 1, na infames z charakteru swego, czyli takich, który zasłużył ⨍ dzieci iego. Takich dzieci nie przyimowano do cechów, aż kiedy oyciec nie odmienił stanu i nie dowiódł tego ⨍ causa potest. To było minus clem. Legitimat. eas Pr. ⨍ subseq matr. i rescript.

rte wyłączonych na infam ian w prawie Pr. 2, na infam. dla czynności swoiey n. p. kat i minimis było legitim. plen.

† gdzie wzmianka o śmierci Kasyusza. Cesarz naradziwszy się z krewnemi miał go zabić, skąd niektóry przypuszczaią radę famil. iak w Kodexie franc.

tum, sive, ut rectius dicitur, heredis institutio
sub conditione nominis ferendi erat communicatio
nominis, scilicet si testator heredi suo filii no-
men suum imposuisset timens ne interiret, atque
sub ea conditione hereditatem suam ei detulisset.
Talis adoptio improprie hoc appellatur nomine,
ut id ostendit Dirksen Versuche p. 73. 599.

In Jure Justinianeo liberi illegitimi omnino iis e jure nati, legitimi fiunt, et in potestatem patriam rediguntur per legitimationem, quae eo a causae probatione differt, quod causae probatione liberi ex matrimonio juris gentium procreati, legitimatione vero liberi naturales ex concubina nati justi efficiuntur. Admonendi sumus, invitos filios naturales non redigi in patriam potestatem. Illos tamen educare et alere patrem naturalem fuisse obligatum certum est fr. 3. 11. D. de his qui sui vel al. j.

~~trimonium cum concubina contraxerat, potuit suos agnoscere~~, vel 1, eo ipso quod eos adgnoverit (c. 10. 11. C. De Naturalib. liberis.), 2, vel per oblationem curiae; si filium in album Decurionum inscribi curaverat (Histor. Cap. XXVI. p. 158.), vel 3, rescripto principis, si rogaverat principem ut sibi liceret liberos ex concubinatu procreatos habere legitimos (N. 89. cap. 9.). Recentiores JCti distinguunt inter legitimationem *plenam* et *minus plenam*, quae, utpote institutum Germanicum, non est referenda ad jus Romanum.

Recenseamus jura quae derivantur ex patria potestate:

Ab antiquissimis temporibus competebat patri *jus necis* in filium, ita ut eum, sententia sua damnatum, necare posset (Livius II. 41. Sallust. Catil. 39. Valerius Maximus V. 5. Quinctil. declamat. III. 7. Orosius IV. 3. V. 19.). Cujus rei exemplum occurrit etiam sub Augusto (Seneca de Clement. I. 15.). Nec intererat, utrum quis filium adoptatum an adrogatum habuerit, ut diserte ait Gellius l. c. (N. A. V. 19.). ~~Sub Imperatoribus, praecipue sub Trajano et Hadriano,~~ fuit constitutum: ne tale quidquam facerent patres, sed filios judici obferrent damnandos (fr. 1. D. Si a parente quis fr. 5. D. de Lege Jul. fr. 2. D. ad Legem Corn. de Sicariis). Apud Ulpia-

num (fragm. X. 1.) legimus: concessum fuisse ex legibus XII. Tabular. filium ter vendere. Distinctio ~~itaque quaedam hic~~ occurrit inter liberum et servum, quia servus semel venumdabatur, et statim cum esset venumdatus potestate exibat domini (cf. Gaii Comment. I. 12, qui locus integer non exstat.). JCti Romani recte dicebant hoc jus patrem exercere posse in filium, non vero in *filiam* et caeteros heredes suos. Nam licet Gajus (Comment. I. 72.) dicat: quaecunque de *filio* dixerit quo ad causam de condicione ejus apud consilium probandam, eadem de *filia* dicta ~~esse~~ intelligi debere, tamen l. c. 132 solum de *filio* diserte loquitur. Muliebris enim imbecilla aetas mitius tractanda est quam virilis. Potestas haec patria non referebatur nisi quoad jus privatum, nam si jure publico filium spectamus, aequalis filius patri adparebit; aeque enim hic atque ille est civis. Si itaque magistratu fungens crimen commiserat filius, a patre non judicabatur (fr. 9. D. de His qui sui fr. 3. D. de Adopt. fr. 77. 78. D. de Judiciis.). Si extendimus potestatem patriam in bona filii (Justit. II. 9. III. 11. 29.) videbimus sequentia jura inde oriri.

1. Nullam obligationem consistere posse inter patrem et filium. 2, Patrem repraesentare filium, et ab eo repraesentari, adeo, ut filius vel inscius, vel nolens, si adquisierit, patri adquirat.

* Hoc itaque contra regulam concessum: liberi capitis nullum commercium.

† Sprzedaż ta surowo pierwiey zakazana; pozwolił Konstant. W. tylko ubogim rodzicom nowo narodzone dzieci sanguinolenti, sprzedawać. c. 1. 2. C. de patrib. qui fil. suos.

‡ Za tego wyrażając na wolność syna trzeba go było trzy razy sprzedawać mancypacyą, córkę i wnuków dosyć raz. Azeby więc oyciec nie rościł sobie prawa do syna potrzeba było powtórney sprzedaży; Ulp. X. 1. mówi: filius a patre liber esto: i stosownie bo syn iako sprzedany nie może być wolny, chyba manumissus ab emptore. Primus, non Hadrianus, sed uti videtur, Diocletianus liberos ullo titulo alienari vetuit: deinde Constantinus parentibus, cum extrema inopia conflictantibus liberos sanguinolentos tantum vendere permisit, ita ut liceret pretio reddito ad libertatem provocare. Heinec. I. 9. §. 9.

‡ nie mógł polubownie odmieniać stanu swego współobywatela, a obywatelem był i syn. Wszelkiem wiemy że oyciec mógł zabić syna! Jakkolwiek za nas uważany był, wiemy że za czasów Constantyna nie wolno było dzieci własnych iak tylko zakładać (c. 2. C. de patrib. qui lib. suos distr.).

≠ Wspomina Sweton. o Tyberyuszu, że za życia Augusta nic nie alienow. dzieci. przestrzegając ich nayściśley praw oycowskich.

≠ Było to już ustanowionem przed Walentyn. III. Justynian c. 37. C. de inoff. test. mówi: vel enim paganum est peculium, vel castrense, vel quod medietatem inter utrumque obtinet, quod quasi castrense nuncupatur. ±

≠ Pecul. więc jest:

a) nabyte na urzędzie woysk.
b) — — — cywilnym
c) nabyty wszelkim przemysłem syna bez pomocy oyca (adventic)
d) wniesiony do familii profectic
} Syn ma własność i dochody z takiego pecul.

e) Dobra macierzyste, lub ze spadku wydawane.
f) spadek lub darowizna od innej osoby
} Syn ma własność oyciec dochody *pecul. extraordin.*

g) Dobra nabyte przy pomocy oyca *peculium* (bez adject.) } Oyciec własność i dochody.

‡ negari tamen nequit, primas functiones, quibus peculium quasi castrense certis personis tributum esse legimus Constantino magno d. beri, quippe qui ius peculii quasi castrensis Palatinis concessit c. 2. C. de privileg. eor. qui in sacro palat. milit. c. un. C. de castrens. omn. palat. pecul.

quirat. (Gaii Comment. II. 86.). Jura tamen quae patri a filio contrahuntur eotenus solum valent quatenus pater tali adquisitione ditior fit. 3, nihil itaque pro suo possidere poterit filius, nec obligationes contrahere nisi naturaliter. Nec excipitur peculium, sive id quod pater filio concesserat, vel possidendum vel administrandum; nam quanquam filius ~~ejus~~ possessor putabatur, semper patri jus competebat, filio illud adimendi. Quapropter de eo obligare sese filius non potuit, nisi ei liberam administrationem pater concesserat (Suetonius in vita Tiberii cap. 15.).

ejusdem peculii

Sub Imperatoribus mutatum id scimus. Nam Imperatores, ut filios familias allicerent ad stipendia facienda, constituere: omnia ea quaecunque filii in castris adquisierint, tanquam patres fam. illa administrarent. Et hoc est, quod *castrensis peculii* nomen audit. Constituerunt porro, ut quicquid, ~~etiam~~ magistratu fungentes, adquisissent (nam solvebatur Magistratibus ex aerario sub Imperatoribus), eorum esset; quod recentiores *peculium civile* vocant..

Observandum obiter, militiam speciem quandam dedisse dignitatis, atque inde factum, ut omnia fere officia, etiam civilia, militiae postmodum dicta sint.

Tempore Constantini Magni Imperatoris admodum fuit mutata natura peculiorum, nam ille statuit: ut quicquid ceperint liberi ex hereditate matris ~~mortuae~~, non adquirerent id patri, ut eousque valebat, sed, retenta ~~sibi~~ proprietate, ~~solum~~ ususfructum ~~patri~~ concederent. ei

Brevi post statuit: ut idem ~~juris esset circa omnia illa bona~~ quaecunque mater habuerit, eaque liberis dereliquerit. Denique Justinianus constituit: omnia illa quaecunque liberi adquisierint, dummodo ex facultate patris ea non adquisiissent, sibi ~~ipsis~~ ut retinerent. Quapropter:

1. Usque ad Justinianum cum peculium castrense eodem quo olim valore esset, putabatur, filium familias statuere de eo posse tanquam pater familias esset.

2. In omnes alias a filio adqusitas res habere patrem usumfructum, nisi ille qui filio legasset, statuisset, nihil ad patrem pervenire debere; quod recentiores adpellant peculium *ordinarium* et *extraordinarium*, illud vero genus peculii a Justiniano instituti vocant peculium *adventicium*.

3. Filium posse adquirere adjutnm a patre, quo casu patrem proprietatem illorum bonorum habiturum, statutum fuit.

4. Filium adrogatum cum res retineat proprias, dominum earum putari; quod recentiores *peculium profectitium* vocant. Haec omnia in Codice occurrunt; in Digestis vero ~~nullius alius~~, solum peculii castrensis, mentio fit.

Solvitur patria potestas: (Instit. I. 12.)

1. Morte ejus in cujus potestate sum, sive ille pater est, sive avus, sive proavus; modo

observaretur de illis bonis

Heinecc. Antiq. II. 9. 2. [illegible]

Hugo §. 76. [illegible]

§. 5. quomodo p. p. solvitur p 436.

≠ fuisse acquisita. Equidem illa filio acquisita sunt, patri unice usufructu competente. Haubold ad Heiner. II.9.§.2.

* Niebezpiecznie więc uważano by matkę dopuścić sukcessyą, bo ta tylko podzielała dzieciom przez rozwodzenie n.p. do nich należało.

‡ gdy iednak syn umarł bez testamentu, wracał maiątek iego do oyca. Teodozyusz II i Walent. III. przypuścili w tym razie sukcessyą w linii descendentów syna

* [illegible] nadzie syn z [illegible] [illegible] iest pecul. ordin. Jeżeli z innej jakiej przyczyny (innego powodu) nazywają adventic. W tem pecul. nie ma oyciec usufr. nawet, *

I Imperator Leo ustanowił, że każdy fil. fam. w stanie duchownym zmarły, ieżeli ma następców, dobra iego ci maiące zabierać. Zaś syna nie w duchownym stanie, tylko krewna najbl. należą się iego descendent. W niedostatku tych biorą krewni, a po nich dopiero oyciec. — [illegible] Heineccius, [illegible] quae contemplatione patris [illegible] data sunt, [illegible] ‡

± panem pecul. i dochodów iest syn. — Pobiera oyciec dochody z pecul. ieżeli syn dostał maiątek po matce (pecul. extraord.), własności iest syna. — I własności i dochody z peculium należy do oyca, ieżeli syn dorobił się tego [illegible] maiątkiem, [illegible] w [illegible] tylko tymczasowo syn. — [illegible] maiątek [illegible] iest własności iego wraz z dochodami pecul. [illegible].

7 Takiemi więc sposobami mógł być nabyty syn w adopcyą iak nar, wyiąwszy usuca-
pio. Wspomina Svetonius że August przybrał za synów dzieci Agryppy Lucyusza i Ga-
ią per aes et libr. domi. Gellius wspomina (l.c.) że cedowano w sądzie synów, iak ne-
ozy.

I Tor tamo co apud magister, co w czasie Const. W. kiedy urzędnik zwał się judex p. 222. Anastasius
Imper. novum invenit emancipandi modum, qui solum Principis rescriptum judici insinuandum
exigeret, et omnia tamen veteris emancipationis effecta haberet. Quemadmodum enim per re-
scriptum Principis aliquis redigi poterat in patriam potestatem, rescripto merito etiam solve-
batur. Justinianus patribus permisit, ut statim adirent magistratum competentem, et coram
eo, consentiente filio, filium se e potestate dimissuros esse, ostenderent.

‡ Usamowolnienie syna musiało następować trzykroć sprzedażą, pod kondycyą żeby syn lub
córka usamowolniona wypuszczoną została na wolność, nie zaś, żeby zostawała pod
władzą kupującego, boby to była adoptio.

non supersit, in cujus potestatem recasurus sim (cf. Gaii Comment. I. 127. 146.).

2. Si eum qui in potestate mea est, potestati alienae subjicio, v. c. filiam marito per conventionem in manum, filium si adoptandum ~~alii~~ do. In adoptionem autem dabantur filii per aes et libram, ut olim id obtinuit in adquirendo rerum dominio. Mancipabantur itaque et emancipabantur filii (Cicero de Finib I. 7. Suetonius in vita Aug. 64. Gellius l. c. V. 19.). Distinguitur ergo adoptio talis ab adrogatione, cum adrogatio in Commitiis fieret, ~~mancipatio~~ vero domi vel coram magistratu, teste Gajo (Comment. I. 98. sqq.), qui narrat: apud Praetorem vel in provinciis apud Proconsulem Legatumve feminas etiam adoptari posse (l. c. 101.). Postea constitutum fuit, non necessarium esse ut filium emancipem, dummodo apud judicem peregerim me filium liberum esse velle (§. 6. Inst. Quib. mod. jus p. p. solv.). Quod vero jura ex patria potestate derivata spectat, distingui Justinianus jussit, utrum adoptaverit filium *ascendens*, vel utrum *extraneus*. Si ille, patriae potestatis jus tale esse praecepit, quale olim obtinebat; si hic, posthabito illo rigore ~~id solum~~ constituit, quatenus ad hereditatem capiendam ~~sibi conjuncti essent.~~

3. Per *emancipationem* (Hugo R. RGesch.

75.). Iisdem modis emancipabatur filius quibus servus. Filii emancipati pater, retinebat jura patroni (Gaius Comment. I. 118. ~~141. fr. 28. D. de Adopt.~~ Gaii Epitome I. 6. §. 3.). Donec filius manumissus non fuit in causa mancipii erat. Ille cui emancipabatur filius appellabatur *pater fiduciarius*, qui per fiduciam promittebat, se filium sibi venditum ~~statim~~ liberum facturum. Nec ei licuit adversus eum contumeliose aliquid facere, alioquin injuriarum actione tenebatur (Gajus in Comment. I. 141.). Is actus, utpote legitimus, fiebat coram magistratu (~~Ulpian. in fragm. X. §. 1. XXIII. §. 3.~~ Paulus R. S. II. 25. ~~Gaii Epitome I. 6. §. 3. c. 11. C. de Adopt.)~~ Tempore Justiniani ita filii emancipabantur ut adoptabantur.

§ Vigente republica exibat potestate patria filius, si flamen Dialis factus est, filia vero si capta fuit virgo Vestalis (Gaii Comment I. 130. 145. III 114.). Olim quoque, quo tempore populus Romanus in Latinas regiones colonias deducebat, qui jussu parentis in Latinam coloniam nomen dedit, utpote sic alterius civitatis cives factus, de parentis potestate exiit (Gaii Comment. I. 131.). Quem locum ita Goeschen restituit, ut scripsimus. Sub Justiniano subjectus non potabatur filius patri si creatus erat vel Consul vel Episcopus (c. 5. C. De Consulib.).

§. 4. [illegible] in plenam emancipare licuit, tunc filii appellabantur abdicati (Fr. [illegible] in Aug. 65.) non aliter emancip[illegible]

[illegible]

[illegible] pare potest adrogator, nisi causa cognita dignus emancipatione fuerit: et tunc sua bona ei reddat. Sed et si decedens pater eum exheredaverit, vel vivus sine justa causa emancipaverit, jubetur quartam partem ei bonorum suorum relinquere, [illegible] bona ad patrem adoptivum translata, idque ex const. Divi Pii §. 3. J. de Adopt. ~~fr. [illegible]~~ ~~D. de inoff. test.~~ fr. 13. D. si quid in fr. patr.

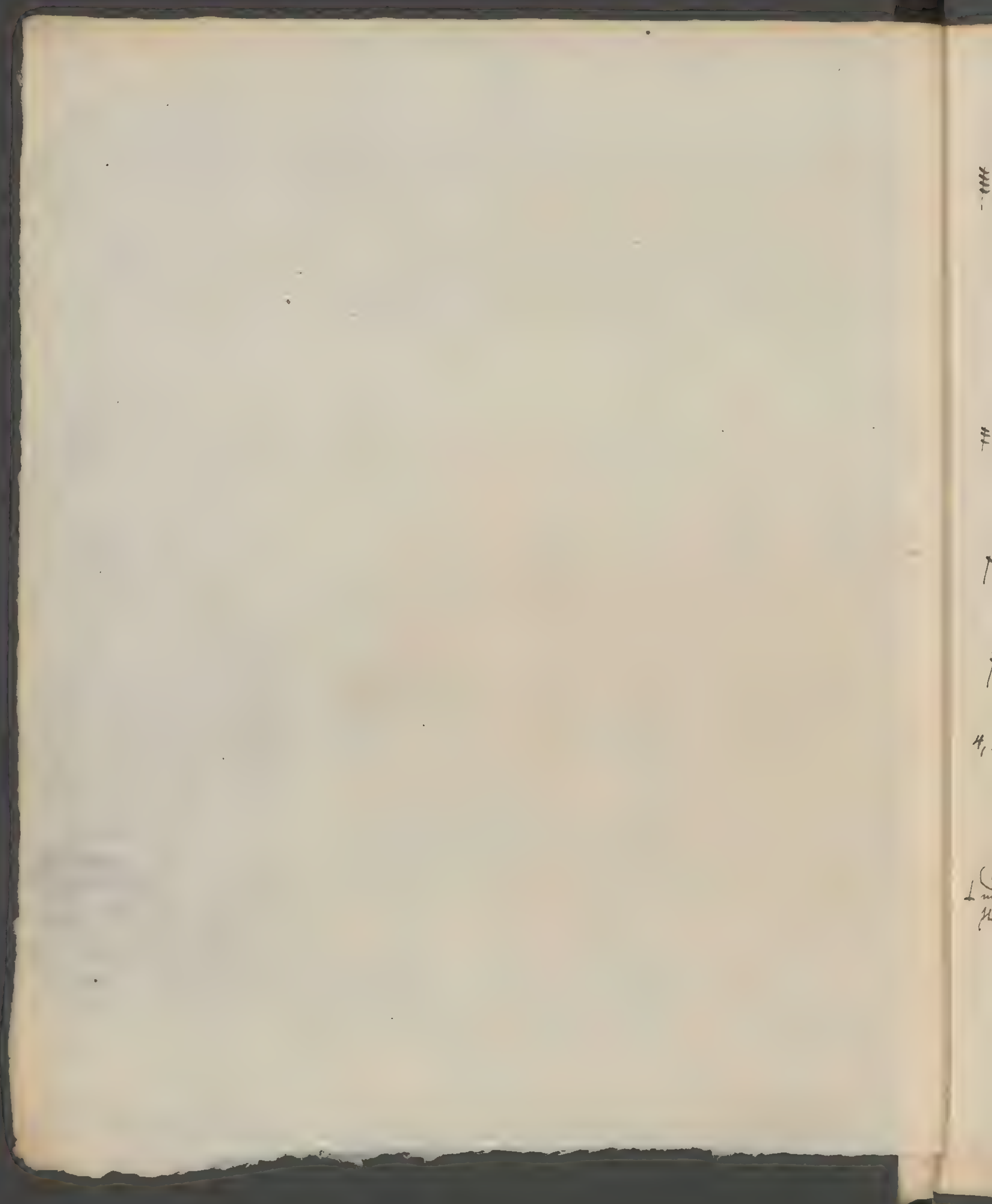
Co do obiegnia [illegible]

ᵻ quod emancipatio in poenam, sive ut improprie dicitur abdicatio ᶠ, diversam ~~[illegible]~~ esse ab abdicatione ~~et~~ in jure Attico usitata, egregie docuit Dirksen Versuche p. 66. sqq. Scilicet jus vitae necisque, quod patribus Atheniensibus in filios exercere nunquam licuit, etiam id, utpote jus minus in se habebat, ut liceret patri filium domo propellere, ~~[illegible]~~ ~~ut~~ ita quidem ut ~~se~~ ius quod ille in hereditatem patris habe~~ret~~ret ~~[illegible]~~ porsus amitt~~eret~~et

ᶠ Sogar eine eigentliche Ausschließung hebt die väterl. Gewalt nicht auf c. 9. C. de patr. potest. Gleichfalls kann einen gewissen Ausschluß von der Alimentationspflicht bestimmen fr. 5. § 11. D. de agnosc. et al. lib. (25. 3.) und die Aussetzung der Kinder hat bekanntlich nur im neueren Recht, wo ~~dieselbe verboten wurde~~ den Erfolg, daß man [illegible] [illegible] [illegible] Recht ᵹ

activa i passiva? Przechodzi [illegible] directo jure (Gaius III. 82.), ale nie przejmuje passiva, bo te ... capit. deminut. zginęły. Jednakże daje pretor actio utilis, jak gdyby nie zaszła capitis dem. co się zgadza z Gaia porównawszy III. 84. IV. 38. Jeżeli osoba pod czyją odtąd rozpaczą może nie bronić majątku przeniosło się on akcyom, następuje bonorum venditio osób powołanych (Gaius III. 84.)

ᵹ dem ausgesetzten Kinde verliert c. 2. C. de infant. expos. (8. 52.) Nov. 153. c. 1.

††† Do sukcessyi po bezdzietnie zmarłym mógł należeć z krewnemi i patronus, jeżeli zmarły ~~nie~~ był usamowolniony ~~[illegible]~~. Kto więc emancypował syna, wymawiał sobie od tego który go na powrót kupował (pater fiduc.) żeby mu go po ~~trzeciey~~ sprzedaży odprzedał, ażeby od niego za 3cim razem usamowolniony stał się jego klientem.

†† Ponieważ to wszystko, cała ta sprzedaż usamowolniaiąca, odbywała się tylko dla pozoru, nie można więc było ażeby ten, któremu emancypowano syna, podług praw oycowskich z nim postępować miał, mógł zabić, sprzedać.

† c. 11. C. de Adopt. Dodał tylko Justynian że podaiąc oyciec syna wolę swoię do protokułu, nie powinien się był ~~Justyn.~~ syn sprzeciwiać takiey emancypacyi, czyli adoptyi. Za wolney Rzeczp. mógł ~~go~~ oddać pomimo wiedzy lub woli syna w adoptacyę.

† Już ⁂ prawa XII. Tabl. dla uwolnienia kapłanek uwoliły ich z pod władzy oycowskiey. Później rozciągniono to prawo na syna, ieżeli zostanie kapł. Jowisza.

4, utracał oyciec władzę nad dziećmi, ieżeli przyzwalał że bezrządne życie prowadzić, ieżeli dzieci opuści, lub zawrze drugie małżeństwo z incestus

(lub godności wyższey zaszczyceni)
⊥ nie tylko ci lecz wszyscy wyżsi urzędnicy n. p. patrycyusz, praef. praet. praef. urbi, patrocinium fisci, magisterium militum.

† Różni się tutela, czyli ta opieka, od patria potest. 1, nie ma praw rodzic w całym znaczeniu. 2, majątek pupilla oddzielony od majątku opiekuna. 3, ojciec ma syna in manu, opiekun in potestate. Nowsi ... opiekuna stąd pochodzi, że strzegł tego, quod inde tutum erat. Opiekunem mógł być, a ssui jużby 6, ale jużby gdy na to ojciec zezwolił fr. 7. D. de tutelis, ..., niewolnik, przez co wolność otrzymywał. Inaczej dzieli opiekę Ulpian, inaczej Gaius, bo

‡ Podług praw nowszych narodów, rozumiemy przez Opiekę, zastąpienie władzy ojcowskiej, wykonywaną na tym, który dla siebie bronić się nie może. Nowsze prawo Rz. również to przypuszcza. Lecz starodawne prawo Rz. uważa opiekę, nie jako prawo stąd korzyści małoletn. wypływa, lecz z którego opiekun korzysta; i że opieka nie jest ciężarem. Przekonywamy się stąd o tem 1, że prawnicy Rz. utrzymują iż opieka jest prawem osobistem opiekuna, kto ma prawo do sukcessyi ma i do opieki, chociażby był i infans. 2, że kiedy chciał samowolnie prawo to ustąpić mógł komu innemu, zrzec się opieki XI. 17. 3, Dopiero pod Cezarami ustanowiono, w których razach prawo do opieki utraca opiekun Ulp. XI. 23. XXIX. 3. — Pochodziło to z Arystokracyi majątkowej (census), ażeby należący do familii czyli w stanie ogarnięcia majątku, gdyby jeden z ich członków gdzie indziej majątek przeniósł (mulier), lub gdyby kto inny, nie familiant, zarządzając opieką, nie okazał się nie dbałym, a stąd nie uszkodził majątku. — Nie zgadzało się to z wolnością, ażeby kto całe życie zawisł od drugich bo jeśli kto n. p. był chorym uważano go za prodigus lub furiosus i odbierano mu majątek; stąd ustaw XII. Tabl: jak kto majątkiem swoim rozporządzi: opiekę tegoż majątku, niech to będzie święcie dochowanem. Chociaż Gaius niżej mówi, że taka tutela magis speciosa videtur, jednakże nie ma przyczyny jak temu Gans I.c. p. (110) zaprzecza, brać za bardziej korzystną dla bliskich krewnych opiekę, kiedy testamentu nie mógł zrobić jak za ich zezwoleniem. — Ubi scilicet primum habetur libertatis signum, se suosque armis defendere, nemini que nisi libero armique potenti concilia eademque judicia patent, ii, quibus arma & judiciis aditus aut natura aut moribus denegantur, iis tutoribus indigent qui vim depellant, actusque agant judiciales.

§ fidu. tutela spada na sukcessorów.

Ulpian mówi XI. 2. Tutores aut legitimi sunt, aut senatus consultis constituti, aut moribus introducti. a/ legitimi n.p. qui ex lege aliqua descendunt: per eminent. ex L. XII. Tab. agnati; fiduciarius tutor. b/ ad dotem constituendam; si tutor suspectus a tutela submovetur; c/ qui cum tutore suo lege agere vult. Gaius I. 173–185. a/ tutela legitima n.p. adgn. Atil. Jul. Tit. b/ Ost. moris.

Proximus semper ad bona, proximus ad tutelam vocabatur; sed ubi evenit, ut ipse legitimus heres potestatem administrare non posset, bona quidem absque tutela esse nequibant, nisi familiis gentibusque bona incerta et vacua fuerint; quod ne fieret, familia et gens ad successionem in tutelam administrandam vocabatur, tum qui ipse tutelam administrare non poterat, dominus ejus exstabat. [illegible] Karseler § 33. ubi tutela ibi hereditas nd. § 35.

Powtórnie [illegible] usamowolniony syn, nie robił mnie opiekunem fiduciarius, lecz legitimus, jako to wyraźnie czytamy w J. I. 18. co i Gaius potwierdza I. 172. Przedtem utrzymywano, podług źle zrozumianego Ulp. XI. 5 (cf. Schulting ibid. Thibaut C. Abh. p. 286.) iże ojciec nazywał się fiduciarius, a dlaczegoby Justyn. nazywał go legitimus, różne miano zdania. cf. L. 3. 5. ult. D. de legit. tut. c. 5. C. de dolo — Jakiemiż opiekunami będą dzieci syna wyszłego usamowolnionego, bo opieka w sukcessyi spada? nie będą legitimi, ale fiduciarii Gaius I. 175. — Dlaczego dalej twierdzi ojciec jest legitimus? [illegible] iż, że ojciec nie mógł się nazwać fiduciar., bo łamałby fidei omittere za usamowolnienia? nie było więc sposobu jak od legitima hered. który miał, nazwać go legitimus.

CAPUT XXVII.

De Tutela et Cura.

Matrimonium et patriam potestatem ex jure naturali fundamentum sumere, ex illis quae supra diximus, apparet (cf. Inst. I. 13 — 26.). Sequitur tutela, quae juris Gentium putatur, ut Gajus ait, (Comment. I. 189.) quae est vis atque potestas in capite libero, ad tuendum eum qui se per aetatem defendere non potest, jure data atque permissa (fr. 1. pr. D. de tutelis Hugo R. RGesch. §. 78. 79.).

Duplex in antiquo jure tutela fuit: *tutela aetatis*, et *tutela sexus* (Hugo R. RGesch. §. 80. 199. 343.). Tutores non dabantur, nisi deficiente illa tutela. Dabantur autem tutores:

1. Per testamentum, unde *tutela testamentaria.*

2. *Tutela legitima,* quia lege XII. Tabular. constitutum fuit, ut deficiente tutore testamentario, ad proximos *adgnatos* deferretur tutela (Gajus Comment. I. 155. sqq. 164.). Filii emancipati pater naturalis non solum patronus sed etiam tutor legitimus, ~~utpote proximus adgnatus~~ erat. Quis sit tutor fiduciarius, ex supra propositis patet (cf. Instit. I. 19.).

3. Deficiente ~~illa~~ tutela, tutor a magistratu dabatur, quae *tutela*, vocatur *dativa.* Hoc, ut

… tutela … quae re vera … doceatur p. 437.

ut

… vis … potestas … de … p. 38.) … Tribonianus … jus in vis id. eod. … rei publicae … interest … salvas esse fr. 1. … D. ad municip. (50. 1.).

§. 2. tutela naturalis … p. 426.

hoc

tu

dopiero w niedostatku tych dostaie się opieka po nich nayblizszym agnatom.

nazywał się tutor fiduciarius ten, który mi … agnatio; ojciec więc manumissi nie był agnatus lecz agnat. Nazywał się taki fiduciarius tutor. (Ulp. fragm. XI. 5). Nie mógł być tutor legitimus bo nie był proxim. adgnatus, a tylko takich wzywały XII Tab. do tutela. Czemuż jednak w przypadku … nazywa go Justynian legitimus? dla tego że … rozwinięte XII. … zrównanemi tez agnati z cognati. Justynian więc nie … zrywania agnacyi w tym razie. Uważać tu należy według dawnego prawa, który był tutor fiduc.? 1, frater fratri 2, … synowi … bo … brata 3, ojciec synowi, po śmierci dziada.

monuimus, constitutum fuit per legem *Atiliam* (Histor. Cap. XXI. p. 103. Gajus in Comment. I. 185.) *Juliam* et *Titiam*. Talis tutor vocabatur *Atilianus*. Non excusabatur nisi ab illa tutela quae testamento dabatur, et ab illa etiam non nisi ex tribus causis. In constitutionibus Imperatorum aliae causae propositae fuere, ob quas id fieret. Olim cum legis actiones in usu erant, etiam ex illa causa tutor dabatur, si inter tutorem et mulierem pupillumve legis actione agendum erat, qui dicebatur *praetorius tutor*, quia a Praetore Urbano dabatur (cf. Gaii Comment. I. 164.)

Solvitur autem tutela impuberum:

1. Pubertate pupilli.

2. Morte tam tutoris quam pupilli (Gajus l. c. I. 184.) illoque bello capto. Idem observandum hic est de jure postliminii, quod de patria potestate ~~dissoluta~~ diximus (Gaii Comment. I. 187.).

3. Remotione tutoris tanquam suspecti. De hac re *actionem* quilibet instituere potuit, cum esset *popularis*.

Quod recentiores putant, tutorem dari *personae non rei*, admodum errant; cum ex illis verbis subintelligi ~~debuerit~~, tutorem non procurare rem pupilli. Quod cum ipsi illi qui talia protulere falso dicta esse vidissent, adjicerunt: tu-

‡ Postea invaluit ut loco tutoris [illegible] adjungeretur curator, quod antea ita decreverat, vel etiam perpetuus
N. 72. c. 2.

‡ Denique Justinianus sanxit, si pupilli vel adulti facultates usque ad 500 solidos valeant, ut Defensores civitatum una cum episcopo, vel alii magistratus, etiam non exspectata Praesidis jussione, vel Juridicus Alexandrinus, tutores vel curatores darent §. 5. J. de Atil. tutor.

§. 4. de eo quod vulgo dicitur tutorem personae dari p. 440.

§. 3. qui a tutela excusantur. p. 438.

‡ Legitimus tutor ob dolum vel suspicionem a tutela removeri nequit, sed curator ei adjungitur fr. 9. D. XXVI. 10.

miesięcznych, których się tem trudnili. Za Justyniana miasto zaś z nich. [illegible] się z większym miesięcznym dać opiekuna, jeżeli małoletniego majątek nie wynosił 500. aur:

‡ ponieważ tutela nakładała obowiązek władzy, potrzeba więc było uchwały ludu, kto ma wymienić opiekuna, kiedy nie wymieniony ani w testam. ani prawnego opiekuna kiedy nie miał. Takie prawo wniosł pretor Atilius. — Jul. Cezar sprawujący urząd konsula z Trebonem rozciągnęli tę władzę i na urzędników po prowinc. tam [illegible] pretor [illegible] miał [illegible] opiekuna; później odłączono od urzędu: tutoris datio non [illegible] mandati, więc nie było wymieniać z władzą †.

‡ Powody uwolnienia się od opieki (później mianowicie) dzielą się albo 1, absolutne n. p. jeżeli osoba taka wymieniona na opiekuna która niezdatna jest nawet własne prowadzić interessa, lub fizycznie niezdatna, albo niezdatna co do stanu n. p. niewolnik. II. słabsze n. p. podejrzenie jest, że osoba wymieniona opiekunem szkodzić może małoletniemu pupilla; lub gdzie indziej zamieszkały. III. z przyczyny przeszkód urzędowania jak od opieki wolnemi urzędnicy wyżsi szczególniej finansowi i professor. medycy nieprzytomni w kraju dla interess. rzeczp. n. p. wojskowi, liczący lat 70, biskupi i mnichy. ‡ Wp. XI. 23, XXII. 3. Olem mówi Dr. Lib. de Excusat. (XXVII. 1.). Rozumie się że tylko patentowani medycy i prof. — Ale nawet ‡ przy każdym działaniu urzędowie prawném musiał zastępować opiekun pupilla. Lecz jeżeli sam miał sprawę z pupillem ? n. p. krewni oskarżyli opiekuna; wypadało w tenczas innego dać mu opiekuna, dopóki się nie ukończy sprawa.

I Co odrzucił wolność odrzucił wszelkie prawa; stąd i opiekę, jeżeli się dostał w niewolę a powrócił. Śmierć opiekuna nie kończyła opieki ciebie.

‡ w przypadku kiedy się opiekun okazał szkodliwym pupillowi mógł każdy z obywateli oskarżyć opiekuna, ujmując się za pupillem jako wyższy obywatelom. Miał każdy obywatel do tego 1, prawo kiedy tutor był dativus, bo ustanawiał pretor opiekuna w imieniu ludu. 2, z powinności kiedy był testament. lub legitimus. — Czy wolno było oskarżać go zarząd opiekę ? wolno, lecz tylko tutora dativa; byłoby to albowiem z ubliżeniem testatorowi lub agnatom, gdyby a priori nie przekonawszy się, chciał kto okazywać że wybrano opiekuna do opieki. ‡ — Excusatio tutelle Otto. p. 142. 1, numerus liberor podług L. 7. P. P. 2, qui r. publ. caus. absunt zgoła wszyscy urzędnicy 3, tria onera tutelae. 4, paupertas. 5, morbus sonticus. 6, imperitia literarum. 7, inimicus patris pupilli 8, major septuaginta et minor viginti quinque annis. 9. miles 10, Romae excusantur Gramatici, Rhetores, Medici. 11. philosophi, non poeta.

Tr. p. prawo Austryackie, pod zupełną moc opiekunowi oddaie pupilla. Daleko lepiey kodex francuzki, przepisujący kontrollę nad opiekunem radzie familiyney.

‡ U wszystkich starożytn. ludów mało uważano na małoletnich i kobiety, iako osoby niezdatne do woyny. Tem bardziey w Rzymie, gdzie wszystko polegało na woyskowości; gdzie kray niczem nie był iak obozami woyskowemi, gdzie Naczelnicy krain byli dowódzcami, sprawujący niejako uboczne urzęda cywilne i duchowne. Takie osoby nie mogły prawnie działać z obywatelami, tylko w zastępstwie obywatela pełnoletniego, który dawał swe zdanie do każdey czynności (auctoritas). Takiey opieki doznawał i lud od patrycyuszów, iak że kiedy moc ludu później patrycyusz. wyrównała dla formalności przynaymniey potrzeba było potwierdzenia patrycyuszów (in incertum comitior eventum auctores fieri). Livius I. 17. VIII. 12. Cicero Brut. 14.

Tutela est potestas, libera plenaque de rebus jubendi facultas, pupillo competens, a tutore [illegible] praestata — [illegible] tutoris officium qua tale certe non attingit; in capite libero parens [illegible] modo potestatem habere potest, in patrefamilias alii cujusdam potestas intelligi ~~[illegible]~~ omnino nequit. Ae rem quoque nihil [illegible] tutori cum persona pupilli, et ipsa regula juris: tutor personae, non rei vel causae datur l. 14. D. XXVI. 2. non repugnat. Quid vero haec regula dicit [illegible]? [illegible] nihil nisi hoc: tutor universis modo bonis, nec rei, nec singulae causae dari potest; et dicitur quoque in digestis: certae rei, certae causae; personae autem omnium cujuscunque [illegible] tutor datur; [illegible] omnia cujusdam bona, denotat; quod repetitur §. 17. J. I. 25. Verba [illegible] [illegible] denotant, nam legitimos tutores nemo dat. Schroeter 22.

toris, etsi ex jure civili rem pupilli administret, praecipuum officium fuisse curare personam pupilli, ut educaretur et formaretur. Quod etiam falsum est, cum prudentiores in hac re fuissent Romani, quam recentiores legislatores, qui talia procuranda tutoribus commitenda esse censent. Apud Romanos enim, de hac re praetor decidebat, isque pupillum educandum vel matri, vel cui visum erat, dabat; raro tutori.

Verba itaque illa JCtor. Romanorum: tutorem dari personae non rei, alio modo explico.

Praecipuum officium tutoris apud Romanos fuit, in his rebus pupillum adjuvare, quae vel jus rerum vel jus obligationum spectabant. Naturali modo ipse pupillus agens adquirere potuit; civili vero nisi tutore auctore adquirere, vel abalienare nec minus obligare et obligari, ei non licuit. In hisce itaque rebus gerendis tutor vices pupilli gerebat, quae facultas agendi cum tutelam adgrederetur, ei dabatur. Cum autem civiliter nemo agere posset nisi per se ipsum, aut eum quem in potestate habuit; patet, etiam pupillum neque mancipare, neque in jure cedere aut stipulari, nisi per se ipsum, potuisse. Quapropter tutor qui ejus personae datus fuit, semper adesse debuit et hoc est, quod *auctoritas* tutoris appellatur. Recte itaque JCti Romani definierunt, tutorem ideo praecipue dari ut in per-

c. 1. 5. C. V. 49. fr. 1. §. 1. 2. D. 27. 2. fr. 5. pr. D. fr. 1. pr. §. 1. D. eod.

Dum talia pupillus faciebat.

sona pupilli illa adimpleat quae necessaria viderit, cum rem facilius quivis administrare possit, etiam mulier et servus prudens, illud vero nisi civis isque rationis capax, possit.

Quid tamen, si pupillus infans erat, ut, ne tutore quidem auctore, posset agere? Si id accidit, licuit tutori pro pupillo gerere. Ipse itaque tutor tunc temporis obligabat alios et obligabatur, nec minus ipse a creditoribus de re pupilli conveniebatur, donec pupillus ad pubertatem pervenerit. Quo tempore omnia quae adquisiverat ei cedebant, actioneque tutelae contraria in pupillum instituta ea recipiebat. Postea mutata haec fuere, creditoribusque licuit, non in personam tutoris sed in personam ipsius pupilli actionem instituere.

Olim concessa fuit tutori libera administratio bonorum pupilli; quicquid itaque tutor in utilitatem ejus fieri posse putabat, facere potuit. Sub Imperatoribus vetitum fuit tutoribus vendere praedia pupilli omnesque illas res quae facile non corrumpantur.

Inter pupillum et tutorem nulla obligatio consistit, ideoque donec tutor occupatur tutela, nulla obligatio inter illos est, ipsaque tutela *non obligatio* sed *officium* vocatur. Quod in obligationem mutatur cum pubes factus est pupillus (Hugo R. RGesch. §. 81.). Oriuntur tunc obli-

§. 5. quo modo administrarit tutor bona pupilli p. 440.

§. 6. soluta tutela quid inter pupillum et tutorem intercedat p. 441.

7 Mógł nawet opiekun wcale się nietrudnić zawiadywaniem maiątku, ieżeli n. p. trudniła się tém matka lub niewolnicy, byle tylko dawał upoważnienie swoie.

L [illegible] raz brał wszystko na swoie imie, uważany był tutor iako creditor i debitor, [illegible] musiał być uważany za maiątek iego. Rachował się dopiero z pupillem przy końcu tutelli. Do niego miał pupill actionem directam, a on do pupilla actionem contrar.

I Jeżeli się kredytorowie zgłosili z obligacyami do pupilla, nie mógł się dawniey tém exkuzować opiekun, że nie ma pieniędzy pupill, bo sam musiał go zastąpić. Ale później zaszło to zmienionym, tylko maiątek pupilla odpowiadał; kredytorowie więc musieli się wstrzymać dopóki z dochodu rzeczy nie ściągnął pieniędzy tutor.

T Zakazał to Severus fr. 1. §. 2. D. De Rebus eor. qui sub tutela

7 Jeżeli iednak wypada ie sprzedać, powinien żądać tutor od pretora pozwolenia pro tribunali; przeciwnie wolno iest odwołać sprzedaż. Odwołujący iednakże sprzedaż powinien okazać że tutor nie był upoważniony pro tribunali c. 2. C. V. 73. iest to ustawa Gordyana. Jakoż w tym przypadku, ieżeli prosi tutor pretora de plano, na czyie ryzyko na swoie lub pretora? Na swoie, bo powinien znać prawa. Nie można zaś wymagać od pretora ażeby w każdym przypadku dawał tutorom prawa ludziom. — Curatores et tutores eos rerum, quorum bona administrabant, pignori dare vetuisse, [illegible] in [illegible] minorum vel [illegible] nam acciperent Caracalla con[illegible] (c. 1. C. [illegible] res pignori datae). Si vero [illegible] praedia rustica et suburbana minorum pupillorumque sancivit, non sine auctoritate Praetoris Urbani obliganda esse (fr. 1. pr. §. 1. 2. D. de rebus eor. qui sub tutel.). Idem de alienatione praediorum rusticorum et suburbanorum Gordianus sanxit, atque hoc ius ad [illegible] extendit (c. 2. C. de curator. [illegible]). Constantini constitutio 22. C. de administr. tutor. magis et venditione quam obligatione cavebat. Thiebaut p. 34. /99.

I Jeżeli opiekun kupi rzecz za pieniądze pupilla, czyja jest ta rzecz? oczywiście że pupilla. ‡ Szkody wyrządzone dopomina się pupill, t.i. kto inny w jego imieniu ‡ actio distrahendis rationibus; t.i. ratio tyle co bona fr. 2. D. 27. 3.

‡ Jest tu societas, a zatem tylko quam in suis rebus.

‡ Bardziej jednak propter sexum; bo i dorosła kobieta ma tutora.

(t.i. testament. opieka nie mogła.

Taka opieka jest albo legitima, albo dativa, nigdy testamentaria, przynajmniej testam. ess, conmiej [illegible] za.

‡ Zdaje się że opieka nad kobietami nie pochodziła z Testamentu, według praw XII. Tabl. Wymagano jej tylko dla mężczyzn, ponieważ samo się przez się rozumiało, że kobieta musi być pod czyją władzą. W niedostatku więc agnatów, nie miał małoletni tutora aż od naszio lex Atilia. Pretor na mocy ustawy [illegible] rozstrzygał od tych rodziców, naznaczając w ich imieniu opiekunów. Uchwalono się to stąd, że datio tutoris nie wypływa ex jurisdict. albo imperio, lecz musi mieć pretor na to upoważnienie fr 6. §. 2. D. 26. 1.

‡ Nie potrzebna więc była autorit. jak tylko dla tego, ażeby opiekun widział, kiedy mulier i dla czego w sprzedaje, żeby majątek, temu się należący nie był uszkodzony.

‡ manципabatur mulier a marito ei, cui ipsa voluit ~~volebat~~, ita ut manus atque matrimonium simul dissolveretur. Ille vero, cui remancipabatur, eundem ex mancipio manumissa fiebat tutor, qui dicitur fiduciarius. Itaque neque in patriam redibat mulier potestatem, quippe quae iam esset plane soluta in manum conventione, neque tutela legitimae agnatorum erat obnoxia femina, sed sui juris facta tutelae fiduciariae subiiciebatur. Heimbach s.v. remancipata

gationes quasi ex mandato, et convenitur tutor ut restituat 1, res pupilli omnes. 2, quicquid ex illis lucri ceperit. 3, quicquid corruperit. Non tenetur autem nisi de dolo et culpa, et quidem culpa lata, nunqum vero de culpa levi. Nec ad rem facit quod finita tutela actiones quasi ex mandato oriuntur, cum qui mandatum exsequendum suscipiat, sua sponte id faciat, cum tutor contra saepe invitus tutelam suscipere cogatur. De culpa levi itaque haec theoria observanda hic erit, quam de societate agentes proposuimus. Convenitur pupillus a tutore actione tutelae contraria, ut monuimus.

De tutela mulierum nunc agamus (cf. Savigny in Zeitschrift Tomo III. p. 328.).

Propter infirmitatem aetatem et sexus in potestate tutorum mulieres esse voluerunt Romani, etiamsi perfectae aetatis illae essent (Gajus in Comment. I. 144.), licet (ut idem dicit l. c. 190.) magis speciosa ea ratio videatur, quam vera, cum mulieres perfectae aetatis ipsae sibi negotia tractent, et in quibusdam causis dicis gratia tutor interponat auctoritatem suam; saepe etiam invitus auctor fieri a Praetore cogatur. Tempore Ulpiani ita videtur haec res fuisse instituta ut Ciceronis aetate, id est, non potuisse mulierem haec negotia quae actu legitimo fiebant

nisi tutore auctore agere, nec in judicio versari. Miserior ~~nonnunquam~~ conditio erat feminarum quam pupillorum masculorum; ~~nonnunquam tamen~~ melior. Pupillus enim nihil per se ipsum agere potuit; mulier contra ex arbitrio suo agebat, dummodo tutor auctoritatem negotio gerendo interposuisset (Gaii Comment. II. 80. sqq.). Semper itaque aliquid deesse mulieri putabatur, quae marito carebat, quapropter mulierem innuptam appellabant Romani *viduam* (fr. 101. 242. D. de V. S. Livius I. 45.) vel *orbam* (Livius III. 3.).

De tutela hac mulierum cf. Ulpianus XI. §. 27. ibique Schulting. Est autem vel *legitima*, quae ex legibus XII. Tabular. derivatur, quaeque competit tam agnatis quam cognatis proximis; vel *dativa*. Nonnunquam conceditur mulieri tutorem sibi eligere quem velit, quod *optio tutoris* vocatur (Gaii Comment. I. 150.), quae optio vel *plena* vel *angusta* fuit, si v. c. saepius, vel semel, vel bis solum tutorem optare sibi potuit mulier (Gajus l. c. 151. sqq.). Talis tutor vocabatur optivus; is vero qui testamento dabatur dativus. Tutoris optio iis ~~praecipue~~ concedebatur mulieribus, quae in manum convenerant (Livius XXXIX. 9. ~~sqq.~~ quo cum loco cf. Cicero pro Murena cap. 12.). Talis tutor potestate mulieris quodammodo continebatur, nam

(Handwritten marginalia: quodammodo; quodammodo. — Vendere solebat femina sui juris se ipsam marito futuro, qui vendendo coemtionem appellatur coemtionator; alieno iuri subiecta vendi solebat a patre, quod omnis venditio peracta est forma mancipat. Heinecc. p. 26. ...)

(Handwritten note at foot: Uxori quae in manu non est, neque ei, quae sine nuptiis alterius rei caussa in manum convenit, tutoris optionem dare licet; non sine ratione, namque tutoris testamento dandi origo ex verbis XII. tabularum, ubi legassit super rei ita ius esto, manavit, quibus verbis interpretatione ... fr. 120. D. de V. S. latissima potestas imputata esse videtur et heredis instituendi et legata et libertates dandi, tutelas quoque constituendi.)

‡ Mulier sine auctoritate tutoris, quae jus liberorum habeat, per vindictam manumittere potest ut Dositheus testatur §. 15.

‡ Magnopere interesse mihi videtur inter eam in manum conventionem, quae matrimonii causa fit, eamque, quae fiduciae causa fit. Illa enim ex necessaria causa dependet et matrimonii, quae etsi nulla unquam fuissent in manum conventiones contraherentur, tanquam sequela quaedam accedit, quapropter libertinis interdicta sunt, ne nubentes patronos injuria afficerent. Posterior vero a JCtis quasi illius quaedam imago remedii loco reperta est, ad aliquas iuris civilis difficultates explicandas molestiasque callide removendas, quae cum ad communem omnium usum, sicuti cetera omnia eiusmodi commenta, excogitata esset, causa non erat cur libertis denegaretur. Huschke p. 32. Ex quo quidem satis patet, studium patrimonium genti conservandi tantummodo in ingenuis mulieribus locum habuisse, adeo ut testamenti factio, libertabus permissa, ingenuis interdiceretur. Sed clientae ne ut suus cuique genti clientum numerus conservaretur, e gente ~~ad~~ quam pertinerent exire non poterant,

ita quidem ut prorsus inefficax eiusmodi matrimonium foret i clientque in patroni agrum revocari posset.
Huschke p. 41. 42.

‡ ad coëmptiones faciendas tylko extranei? a nadto, jak mówi Gaius I. 114. 136, kobieta prze-
szedłszy in manum extranei, nie przestała matrimonii causa? lecz tylko dla tego aby będącą
kobietą in causa mancipii, wydać ją emancipat. temu, którego sobie pragnie? — Zdaje mi się,
że dawniey było przy takim wypadku zawsze udane małżeństwo, i że do tego używano starców,
później zaś tylko w prost in causa mancipii była żona; stąd takiego coëmptionatora nazywa po prze-
mowolnioną wspłatę, nemo koniecznie starych do tego obierano? Może dla tego że in causa manci-
pii będąca kobieta, bezpieczniey (przez) była u starego! matżeństwo, czy mancipii

] Większym był gorszym ich stan że zawsze pod opieką zostawały, lecz w tym tylko, że mięszały same działać. Mogły same sprzedawać res nec mancipi, pupill nie mógł; może obligować było nie autore legitimo, n. p. jeżeli pupill wziął co (mutuum) może to tutor windykować; jeżeli zapłaci się pupillowi, a on to strwoni nie jest wolnym dłużnik, u kobiety przeciwnie.

[1] Macrob. Sat. I. 15. mówi: Iduare Etrusca lingua dividere est. Inde vidua, quasi valde idua, id est valde divisa. Kobieta więc nie powinna być vidua lecz złączoną, stęszona, czyli to z mężem czy z opiekunem.

] ~~To prawie w nowszych powstało czasach, ujmując prawu agnatów na sukcessyą kobiet. Ten z którym zawarła małżeństwo podług form ścisłych, naznaczając jej opiekuna, lub pozwalając sobie wybierać, mogł, przez optio plena, zupełnie odjąć prawo agnatom do niej od lex Atilia powstali. Dla tego to było ustanowieniem aby jeśli pozwoli jej że była kobiety w związku, nie skarbiąc sobie łaski męża, aby jej dał tutoris optio~~

] Pozwolenia tego tylko mąż udzielał, przekonywamy się o tem z Liwiusza wspominającego o Bacchanaliach, gdzie Feceniae Hispalae wyzwolonej, i. i. mającej męża, w nagrodę wyznaczył senat tutoris optio tanquam testamento ei vir dedisset. — Stąd wytłomaczyć sobie można słowa Liwiusza: że Prawnicy ułatwiać kobietom wynaleźli, czyli poddali im sposoby dostawania się w opiekę tak, że od nich zależeli opiekunowie, t. i. dawanie lub umierającemu mężowi w testamencie opiekunem, ostatnio powolnego. Oskarża Cycero prawników ze wymyślili sposób dla kobiet (uni tenere nia) sacra gentil. wiele wydatków wymagających, zawierając małżeństwo ze starcem (senex coëmptionalis) w którego wchodziły familia. Ten nie mając wielkich sacra, nie wymagał wielkich wydatków, a przy śmierci zobowiązywanym był agnatów że temu lub temu wydu za mąż kobietę. Opisuje to Gaius w miejscu wyłożonem. Ale czemuż Gaius nie nazywa ich senes?

7 Natomiast to do prawa agnatów mieć pod opieką kobiety, tém bardziéj do praw patrona, który mógł stąd spekulacyą zrobić ażeby starzec zakochany w niewolnicy z nią się ożenił; majątek starca spadał na wyzwoleńca, który się usamowolnił.[7] Zatém optio więc dla liberta tylko przez przejźrzysty fawor Fecennie Hispala pozwolony, tak samo i gentis enuptio — [illegible] ad [illegible] i.e. [illegible] exercitium vi-

7 postanowiono p. Lex Jul. P.P. ażeby tutor dał consens nubili virgini, która na opiekunem [illegible] wyszła. Por. porównać ważne miejsca fr. 10. §. 7. D. de Excusationib.

* inde regula: nihil potest de tutela legitima sine omnium tutorum auctoritate diminui Cic. pro Flacc. 36.

ile officium habebant, quod ex ipsa urbis origine, totoque Reipubl. Rom. statu ac conditione intelligi potest, nec minus cum religione, ipsisque sacris cohaeret. Sacra enim artissime cum bonis conjuncta, cum ipsis bonis in heredes transibant. Sacris igitur hoc modo in impuberem, mulieremve collatis, administrari, fieri ea, necessarium erat; — sed a quo fieri potuerunt? Sacra enim solis puberibus facta fuisse, fierique potuisse videmus, cum ipsa familiae partem facerent, nec familia, nisi a pubere, administrari potuerit. Ex hac itaque causa, impuberi quoque tutor necessarius est. Mulieres quoque privatis sacris praeesse prohibitae erant (Cic. de Leg. c. 19.) cum certe forum mulieribus paratum, sacra tamen a ... facta ubique inveniamus (Horat. Epod. 2. Plaut. Rud. IV. 6. 1.). Romanis enim sacerdotium virile semper officium erat,* solis Vestae virginibus exceptis; sed sacerdotum quoque ... quoque deorum sacerdos erat; cum vero masculum modo, deorum populi Romani cultum administrare fas erat, sic quoque privatorum sacra viris modo fieri licebat. cf. Schroeter, de sexu muliebri et juris successione in bona defunctor. Jenae 1820. — Defunctorum heres et sacris quoque obligantur, ideoque in impuberes quoque mulieresque sacra transibant; de his tamen sacra ... quod de jure quidem sacra possederint, de facto vero facere ea non potuisse videantur. cit. § 44.

* sacra patria, idem quod patria potestas; esse in sacris paternis, idem quod esse in patria potestate.

cogi potuit ad auctoritatem suam interponendam 29). Quod ideo videtur introductum, ne feminae admodum circumscriberentur ab adgnatis in testamentis condendis. Videntur patroni non amisisse jura sua erga libertam, cujus post manumissionem legitimi tutores erant, quoniam per optionem tutoris solum adgnatorum tutelas subferre voluisse Romani adparent (cf. Ulpianus XI. 8.).

Cum proximi adgnati assent legitimi tutores mulierum, videre licet, quid sibi velit Ulpianus cum dicit (in fragment. XI. 20.) etiam impuberem masculum sororis suae nubilis legitimum tutorem esse. Quod ita intelligendum: adgnato, licet infanti, adservari debere jura quo ad testamenti factionem a muliere. Quapropter cum ipse pupillus haberet tutorem, is debuit interponere auctoritatem loco ejus in omnibus re-

29) Gaii Comment. I. 114. 115. Potest autem coëmptionem facere mulier non solum cum marito sed etiam cum extraneo. — aut matrimonii causa facta coëmptio dicitur, aut fiduciae causa. quae enim cum marito suo facit coëmptionem, ut apud eum filiae loco sit, dicitur matrimonii causa fecisse coëmptionem: quae vero alterius rei causa facit coëmptionem cum extraneo, velut tutelae evitandae causa, dicitur fiduciae causa fecisse coëmptionem. Quod est tale: si qua velit quos habet tutores reponere, ut alium nanciscatur — coëmptionem facit, deinde a coëptionatore remancipata ei, cui ipsa velit, et ab eo vindicta manumissa, incipit eum tutorem habere quem vult: qui tutor fiduciarius dicitur.

† Hoc quoniam Justinianus mutavisset §. 13. J. de Excus. tut. c. 5. C. de Legit. tutela, omnia fr. in Digestis inserta a Triboniano interpolata sunt.

bus quae mulier ageret.† Agnatus proximus potuit cedere tutelam mulieris alicui, qui *tutor cessitius* dicebatur. Non licuit tamen ei cedere tutelam impuberum, quia haec onerosa non videtur, cum tempore pubertatis finitur. (vel) Mortuo autem aut capite deminuto cessitio tutore, revertebat tutela ad eum qui eam cessit (cf. Gajus I. c. 168. sqq.).

Ad similitudinem tutelae introducta est *Cura* sive *Curatio* (Hugo R. RGesch. §. 82. 200. 344.). Legibus XII. Tabular iidem ad curam, qui ad hereditatem capiendam, vocabantur; id est adgnati et gentiles. Tutor *interponebat* auctoritatem suam pro pupillo; curator vero omnia *gerebat* (Cicero de Juvent. II. 50. Varro de R. Rust. I. 2. Columella I. 3.). (sive consensum interponebat.)

Olim non dabantur curatores nisi prodigis, furiosis, et mente captis. Per legem Plaetoriam dabantur curatores invitis adolescentibus (Histor. Cap. XIII. p. 66.). Marcus Aurelius Imperator statuit (cf. Capitolinus in vita Divi Marci cap. 9.). ut bona pupilli cum ex manu tutoris exiissent statim traderentur administranda curae tutoris, ita ut liceret de illis obligationes adolescenti contrahere, modo ipsam rem suam luxuriose non dissiparet. In jure Justinianeo (cf Inst. I. 23.) ita instituta est cura, ut tutela. Nec ulla differentia inter utrumque institutum iam adparet. Curatores

E. M. de cura p 445.

— ‡ sacrorum administratione de jure privatum supplicari possimus; et si curator sacra fecit, eadem quam bonorum administrationis res erat. Schweder § 19.

) Jednakże ponieważ proximus agnatus wykonywał prawa swego tylko; jeżeli więc umarł to prawo wraca do tego który go wyprzedził, lub do tego który po nim nastąpił w sukcessyi, secundus agnatus.

F Regula: tutorem habenti tutor non datur jest zatrzymany, ile razy oskarżony jest tutor o oszukaństwo, a nie jest mu dowiedzione, i ale mu się administr. dobr pupilla in tutem; owszem to zachowało tutor suus obok zwyczajnego tutora, [illegible] w rękach znajdujące się [illegible] curator 2, ile razy nie jest przytomny. Lüder § 433 (apud Groll. III.). Kuratora więc ma: ten który wstępuje pod opiekę.

L Kto się źle obchodził z majątkiem brany był w kuratelę, aż wyzdrowiał. Na żądanie agnati lub gentiles, dawał pretor wyrok. Pauli R. S. III. 4. 7. Quando tibi bona paterna avitaque dispendis, liberosque tuos ad egestatem perducis, ob eam rem tibi ea re, commercioque interdicitur. Quod ad furiosum attinet, nullam rationem habemus, aut consensu, cum qui in [illegible] est
co, nie zważano na nich. — [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] vel causa [illegible]; [illegible]

F Dawano curatorów i takim młodzieńcom o których sądzono że ilości interessów nie wyrównaią. W ten czas mógł wszystko działać podług woli swojej, wyjąwszy to co ma związek z administr. majątku v. 3. C. II. 22. Zaciągać obligacye z kuratorem może, bo w ten czas nie składa on z pupillem jednej osoby jak tutor fr. 1. §. 13. 14. D. 26. 1. — Dawał pretor i takim którzy nie będąc rozrzutnemi, nie są w stanie jednak zawiadywać swym majątkiem Ulp. XII. 4.

† Pozwolił także Justynian zrzymować się opieką: Kobietom; wolni byli od opieki, a niektórzy nie biorą, b, wszystkowi, c, duchowni.

Zachodzi różnica między satisdatio tutorum, kiedy urzędnik mniejszy, kazać sobie wykazać, wyższy opiekun, jest odpowiedzialnym; inquisitio tutorum, kiedy sam magistratus nadawca też rękojmią.

† Nie wypadałoby wątpić że instytut ten, t. i. servitus, pochodzi z czasów wojennych; ten więc dawniej szczególniej nazywał się servus któro był servatus, wyjęty zabrany w niewolę a ocalony, nie zabity. Później rozciągniono to nazwisko do wszelkiego rodzaju niewolników. — Dziwaczną jest etymologia Hugona że servus od serere. Nec tamen servitus injusta est, neque natura vetat, homines liberos pactione, delicto aut captivitate servos fieri. Grotius III. 7. §. 1.

† Proces między niewolnikiem a panem zachodzi, ile razy zachodzi vindicatio niewolnika. Taka vindicatio jest dwojaka albo 1, causa liberali 2, albo vindicatio niewolnika jako res, w tenczas mam sprawę z tym któro się ujmuje za niewolnika mego; w pierwszym razie ogłoszony niewolnikiem przerzemnie będzie wolny, dopiłki się przeciwnie nie okaże: w drugim będzie niewolnikiem aż do skończenia processu.

autem atque ac tutores, ne eorum qui in curatione sunt negotia diminuantur aut consumantur, eo nomine satisdant, exceptis: qui vel testamento, vel lege, vel a Consule, vel a Praetore, vel a Praeside provinciae, sunt dati; quia illi vel satis idonei electi, vel fides eorum et diligentia ab ipso testatore probata fuit (Gajus in Comment. I. 199.).

CAPUT ~~XXVIII.~~ 4.

De Servitute.

Servitus est constitutio juris gentium, qua quis domino contra naturam subicitur (fr. 4. §. 1. D. de stat. homin. Gaii Comment. I. 52. Hugo R. RGesch. ~~§. 190~~ §. 61.).

Inter servum et dominum nullam obligationem consistere posse, manifestum est. Nec putatur servus idoneus ad civilia quaeque agenda, nisi pro domino suo agat. Nullam itaque actionem servus in dominum, nec dominus in servum, intendere potest; nisi excipias *liberalem causam* ut supra diximus in Proëmio Instit. Cap. II. p. 220. A vindicatione hac distinguenda erit illa vindicatio qua servum, ut rem nostram, vindícamus.

Cum servus ex jure Romano putetur esse res, pro lubitu de eo statuere posse dominum.

L W pierwszych czasach wolnej Rzeczp. jak mówi Plutarch wszyscy ka, mitka, kiedy czynie nie było wielu niewolników. rządzi Rzym. z niewolnikami patryarchalnie. Odkąd jak był wielki ich napływ ... był ich stan. Zamykano ich w osobne więzienia (ergastula).

patet. Sub Imperatoribus coërcita est saevitia dominorum in servos, adeo, ut si nulla justa causa adesset, cur ~~domini~~ saevirent in illos, punirentur (Gaii Comment. I. 53.).

Cum subjectus sit servus potestati alienae, nullam rem possidere eum posse, nisi naturaliter, ex ipsa re adparet. Concedebant tamen nonnunquam domini suis servis peculium, ita ut filiis fam. Omnia itaque quae respectu juris privati de filio fam. diximus, ad servum referri possunt. Dominum repraesentari per servum scimus. Quapropter

1. Quicquid adquirit, domino adquirit. Si vero servus duorum est, alterius in bonis alterius ex jure Quiritium, ei adquirit cujus in bonis est; nam jus majus cedit minori (Gaii Comment. I. 54. II. 88.).

2. Servus si bona fide domino servit, omnia ei adquirit ex re ejus, et ex opera sua. Civiles adquisitiones, quales sunt v. c. legata, ei cedunt in cujus dominio est servus (Gajus Comment. II. 90. sqq.). Id ipsum dicendum de illo servo, in quem constitutus est ususfructus (Gaii Comment. II. 94.). Servi autem:

1. Vel nascuntur, si v. c. ex ancilla aliquid natum est (Hugo R. RGesch. §. 62. 193. 337. 722. ...); [illegible handwritten German note] Vernunft ... Vicus p. 751. abscheulich!!

§. 2. tolerabilior conditio servorum sub Imperator. facta est. p 446.

§. 3. servi personantur ex domino p 446.

§. 3. servi vel nascuntur vel fiunt p 448.

† Sub Augusto lata est lex Petronia, qua dominis in servos, praeter levem castigationem, animadvertendi potestas ablata ~~or~~ fuit. Spartianus refert ~~intendi~~ ~~dixisse~~ Hadrianum ~~cum Spartianus~~ a dominis servos occidi vetuisse, sed si digni fuerint per iudices damnari iussisse. Non igitur poenae loco solum, sed qualibet de caussa occidi servos noluit, atque ita patribus familias liberum de patrimonio suo disponendi arbitrium ademit, ut appareat, eum non legem solum Petroniam repetiisse, sed illud etiam, quo uno effici posset, ut vim suam exerceret, addidisse (Gaius Epit. I. 3. §. 1.). Idem Imperator lenoni vel lanistae servum vel ancillam vendi vetuit, causa non praestita. Sed non occidi modo, verum atrociter etiam castigari servos, Hadrianum noluisse, rescriptum eius de Umbricia ostendit. (Wenck l.c. p. 70. 599.) Apud Romanos etsi libera republica aras a servis tangi nefas erat, ut inscriptiones veteres sat multae ostendunt, tamen cum postea Imperatorum statuae, templa et arae sanctae fieri coepissent, id non amplius obtinuisse videtur, imo ex locis multis maxime ex Tacito (Ann. III. 36.) templa et aras etiam servis praesidium praebuisse cognoscimus, ad quod tamen confugientes, nihil aliud nanciscebantur, quam ut a primo iracundiae dominorum impetu tutos sese praestarent: ceterum discedentes lenior quidem quam antea, sed vel sic satis dura poena manebat. Antoninus Pius in re graviorum injuriarum agere et venditionem poscere servis permisit. (Wenck. l.c. p. 77. 599.). Ceterum quod post Constantini tempora domini esse coeperunt mansuetiores, id tribuendum est Christianae religioni, quae, praeter innumera alia beneficia, hoc etiam commodi civitatibus praestitit, ut hominum aequalitate diligenter commendata, iniquiorem eorum, qui duro et intolerabili iugo essent oppressi, conditionem, quantum fieri posset, levaret, et tolerabiliorem redderet. Wenck l.c. p. 84.

(nie starano się o ich edukacyą; ztąd opinio że każdy serwus iest złego charakteru. Dopiero kiedy rozmnożowali w Literach i Sztukach ceniono uczonych servów więcey iak proletar. n. p. Tyrona Cicero.

~~Antonin~~ Pobożny zakazał panom źle się obchodzić z niewolnikami; ieżeliby 1, bez przyczyny zabił niewolnika swego ma być uważany iak gdyby zabił niewolnika cudzego. 2) pan który katuie swoich niewolników może być zmuszony odprzedać ich. do tey ustawy dało powód że wielu niewolników schroniło się do kościoła przed swoiemi pana. — Powodami do tego było: że taki iak prodigus powinien być ograniczony w maiątku którego nie umie używać. — Z dobnego człowieka nazywa Horacyusz (Sat 3. lib II. v. 130) insanus lecz tylko w opinii ludzi nie prawa.⊥

‡ rozumi się że w stosunku do siebie, poniewaz w stosunku do pana swego, posiada niewolnik; civiliter, poniewaz go zastępuie.

‡ Jeżeli n. p. dam komuś ususfr. na niewoln. iestem iego panem, lecz prawa do niego nie mam, mam tylko Nudum Jus Quirit. Wszelkie obligacye które zaciąga, dla pana swego nie zaciąga, nawet gdyby wymienił, przy obligacyi że ma być obligacya za dla swego pana, może usufruct. po oddaniu rzeczy panu, windykować.

⊥ Lecz ieżeli nabywa co, rozróżniać trzeba 1, czy to nabyte z maiątku usufr. lub przez pracę swoię. 2, czy nabyte z darowizny. W ten czas n. p. legat, nabywa dla pana. Niewolnik dla siebie nabywać nie może, zatém ten który mu w darował, dał mu to respectu domini. Powiększy części raz niewiadomo czy iest in usufr. lub in własn. domin. Takim sposobem rzyszkiwałby usufr. dwoiako: pracą niewolnika, podarkami. — B. f. poss. ponieważ posiada niewolnika (nie wie czyi iest) może z niego usucapować, fructuar. nie.

I To dopiero za naszych Imperatorów.

‡ Amittunt civitatem, non vero libertatem qui in opus publicum dari dicuntur fr. 17. §. 1. D. de pen. item in insulam deportati et relegati, retinentes ea quae juris gentium sunt, amittentes, quae juris civilis. Olim ille civitatem amittebat, cui igni et aquae interdictum est. Augustus in locum ejus deportationem in insulam, locum vel certum oppidum introduxit: fr. 2. §. 1. D. de poenis.

2. Vel fiunt, si v. c. bello servus captus est. Quodsi ab host bus captus fuerat parens, quamvis servus interim hostium erat, pendebat jus liberorum eius propter jus postliminii; quia hi, qui ab hostibus capti sunt, si reverterunt, omnia pristina jura receperunt (cf. Gaii Comment. 1. 129.).

3. Servi fiebant damnati poenae nominis, si v. c. ad metalla civis damnatus fuit.

4. Ex SCto Claudiano fiebat serva illa mulier, quae amore alieni servi bacchabatur, quaeque alieno servo nolente domino coisset. Ex Commentariis Gaii (I. 84.) compertum habemus, ipsam potuisse ex pactione liberam permanere, sed servum procreare; cum quod inter eam et dominum istius servi convenerit, ex SCto ratum esse juberetur. Memorat tamen Gajus divum Hadrianum inelegantia juris motum restituisse juris Gentium regulam, ut cum ipsa mulier libera permaneat, liberum pariat (Gaii Comment. I. 82.). Similiter cautum fuisse ea lege scimus: ut si quis cum aliena ancilla, quam credebat liberam esse, coierit, si quidem masculi nati sint, liberi essent; si vero feminae, ad eum pertinerent, cujus mater ancilcilla fuerit; in qua re etiam divum Vespasianum juris Gentium regulam restituisse Gajus (l. c. § 85.) narrat. Plerique teste eodem Gajo (l. c. §. 90. sqq.) distinguebant: utrum mu-

lier cui aqua et igni interdictum est, vel quae ancilla ex SCto Claudiano facta, ex justis nuptiis, vel utrum vulgo conceperit; si primum fuit, liberum pariebat, si secundum nascebatur ex illa peregrinus.

5. Qui lucri participandi causa se venumdari passus est (§. 4. Inst. De jure personar. fr. 7. §. 2. D. de Liberal. causa.).

6. Qui ob nexum vinctum se tradidit statu liber est, etsi operas serviles praestare cogitur, cum nemo posset civium Romanorum quousque civitate gaudebat, sua ipsius voluntate in servitutem se dare.

Solvitur autem servitus:

1. Per venditionem. 2. Per manumissionem. Receptum olim fuit, servum fieri civem Romanum, si manumissus esset a) testamento; talis *servus* vocabatur *Orcinus*, quia patrono carebat, cum ille qui eum manumisit in Orco esse putaretur (cf. Ulpianus in fragm. II. §. 8.) b) per vindictam id est, actu legitimo coram magistratu. Ut in cessione bonorum ficta quaedam vindicatio adhibebatur, ita hic quoque per fictam vindicationem in libertatem servus vindicabatur (cf. Proëm. Iustit. Cap. p. 202.). Per hanc manumissionem vindicta, liberos etiam emancipare patres solebant. Quid vero significet percussio servi virga per lictorem hucusque

‡ Za uwagą Niebuhr I. p. 388. że dawniey uwolnieni, mieli wprawdzie prawo obywatelstwa, co do praw prywatnych, lecz nie co do publicznych, że należeli do Aerarii, aż do cenzury Appii Claudii Coeci. O sposobach wyzwolenia tak mówi:

Dositheus s. 5. Antea enim una libertas erat, et libertas fiebat vel ex vindicta, vel ex testamento, vel in censu. Uwolnienie p. vind. tor. co p. manumiss.

‡. Libertus ingratus ad perpetuas operas, agente patrono, ~~dab~~ dari potuit, quod jus a Claudio inductum putai[?] Haubold ad Heinecc. I. 6. §. 9.

‡ neque tamen in iure sed quocunque loco fieri potuit. male itaque Heineccius cf. Haubold ad Heinec. I. 4. 5. §. 5.

z fideicomiss. a zatém od Augusta. Tali libertus
omnino, nie był obowiązany swemu Panu winien,
co kolwiek za ciężary na innych niewolników
uwolnionych spadały fr. 5. D. qui sine manum.
fr. 13. D. de op. lib. fr. 30. pr. D. qui et a quib.
fr. 3. §. 3. D. de bon. lib.

Aber die Pflicht nach Römern unter andern Nachlaß an unfreien Erbnehmer vermacht, so zeugen sie Loose, und die Vermächtnisnehmer konnten ihren Antheil von seinem Werthe fordern. 10 Goldstücke für einen gemeinen Knecht oder Magd unter zehn Jahren; 20 über dieses Alter; konnte er ein Handwerk 30; Notarien oder Schreiber 50; Hebammen oder Aerzte, 60; Verschnittene unter 10. Jahren, 30; darüber 50; waren sie Handwerker, 70; c. 3. C. VI. 43. Przy sprzedaży musiał venditor zaręczyć że mancip. nie jest veteranum (fr. 37. pr. D. ad Edict. Adil. Ulp.); co znaczy mancip. veteran?

[illegible] musiał mieć lat 20. Kupujący zaś musiał niewiedzieć że kupuje wolnego.

[illegible] nie może bydź nabyty jako persona per usucap. bo ludzie są (persona) extra comerc.

Jeżeli nie sam testator wypuścił na wolność, lecz per fideicom. kto inny, nie były dzieci testatora patroni, lecz tego kto wypuścił na wolność.

Uroczyście uwolnić niewolnika vindicta per Sch. Libon. Hist. p. 115. No 1.
Jeżeli zabitym został pan, a niewiadomo kto go zabił, nie wolno było odpieczętować testamentu, aż po wyprowadzeniu kwestyi z niewolników per torturę. Bo mógłby który z nich bydź w testam. uwolniony. Jeżeli pokazało się że nie sami Niewoln. zabili, lecz dali się użyć do zabójstw. praescriptio na skargę ta była lat 5. — Testamentem usamowolniano, bez przyczyniania się do tego successora, [illegible] liber esto, liber sit; albo per fideicomiss. To należało od oracji, kiedy za prawne uważano [illegible] magistratu [illegible] Rom. Czyn jego ten, nie wymagał, aby koniecznie w zwyczajnem się miejscu odbywał, (pro tribunali), ponieważ gdzie kolwiek [illegible] się wymawiany, a lictor [illegible] wyrzekł, następowało uwolnienie. fr. 7. D. De manumiss. per vind. Wielu utrzymuje z Liviuszem że ten sposób usamowolnienia pochodzi od Vindexa; zdaje się, że się nazywa od windykacji. Si vero [illegible] natur [illegible]
nativitas.

‡ Unterholzn. sądzi: że przy każdey vis civilis, potrzeba było symbolu, oznaczaiącego widocznie czynność rzeczy. Tak więc wypełniaiący za wolność był niewolnika w przytomności drugiego przyznaiącego mu wolność (assertor in libert.), ażeby ten poraziony obelgą, uskarżać się mował się za wolnością iego. Pożniey nastało że obydwie strony reprezentował lictor fr. 23. D. manumiss. pp vindict. [illegible German Kurrent passage: … Lictor … mit dem Stabe … auf die … Vicus p. 57 …] ‡

‡ Wolno było i kudzoziemcom uzywalać. Wyzwoleni stawali się cudzoziemcami. Lecz nie wolno im było na szkodę kredytorów wyzwalać. Hist. p. 120. Nro 101. Za senatu, podwodzie od czasów Hadryana. Dotąd wiadomo nam było: że Lex Aelia Sentia zabraniała szkodę kredytorów uwalniać obywatelom, lecz o cudzoziemcach nie było tam wzmianki.

⊥ Ma się rozumieć, jeżeli kto dał usufr. na niewolnika, dopóki niewolnik żyje, lubo ius wolnika windykować. Nie rozumiemy więc takiego, który kupiony actu illegitimo. Necesse est eius usu eorum uti verbo, cum lege quid peragitur. Quod si cum … fit, aut quem manumisit, ille nihilominus est liber, sed vitio: ut magistratus vitio crea- tus nihilo minus magistratus (Varro p. 35. v. 30.).

‡ Nie zyskał więc niewolnik, jak wolność osobistą dla siebie; dla potomków swoich wolność wspólną. Uwolniony tym sposobem niewolnik nie stawał się civis, bo był uwolniony nieformalnie – dawniey był niczem, pere- grinus, ale od lex A. S. był Latinus.

‡ I. Lex Junia Norbana, powstała za czasów Tyberyusza, wniesione prawo przez consula Juniusza Norbana, aby ten który usamowolni niewolnika sposobem nieformalnym (illegitime), lub iak mówi Ulpian (I. 10) inter amicos, uważał go za wolnego. Pretor bronił wolności iego (in libert. morari). Ci niewolnicy nie … obywatelstwo, byli w stanie obywateli tych których w koloniach prawa Latynów wyp… dzano. Mieli oni commercium, lecz nie mieli testamenti factio, ponieważ ich maiątek należał … trono. Postanowione (pod Tyberyuszem także) przez Lex Visellia, że niewolnik taki Latinus colonar. i … się zapisze do żandarmeryi miejskiey (vigiles) ma po 6. latach dostępować obywatelstwa – Jus … naczyna wolności tych Latynów quasi per satyram inductam.

II. Aelia Sentia. Żyły dwie ustawy tego nazwiska. Cicero Top. c. 2. wspomina że: lex Aelia Sentia postanowiła aby assiduus był vindex assiduo. Nie znaydujemy w żadnym innym autorze wzmianki o tey ustawie no… ciey io nazwisko; zdaie się zgadzać się iednomyślnie, że lex Ael. Sent. powstała za Augusta. Że zaś Cicero nie mógł znać tey ustawy, dopuszcza się Ernesti tey emendacyi, żeby po wyrazach lex zna… Ael. Sent. utrzymuiąc że tu nie się rozumieć lex XII. Tab. Jest to emend. bardzo gwałtowna, wydawnicy … MSCr. mieli te wyrazy Ael. Sent. – Ustawa druga tego imienia iest pod Augustem, ażeby ci co nie maiący 20. lub zadłużony, nie był w stanie uwalniać, praeter serv. necessarium, ażeby nie uwalniano tylko 30letnich niewoln. i to przez legitimam manumiss. i posiadanych ex iure Quirit. Jeżeli tego nie obserwowano uwolniony miał być Latynem. Wolno się było atoli usprawiedliwić apud consilium w Rzymie iż senator. 5 eqit.; na prowincyi 20. recuperator. Niewolnik złey konduity (malae notae) miał być dedititius.

III. Lex Furia Caninia żeby nie wolno było na przypadek śmierci usamowalniać iak pewną część. Kto miał 3. mógł 2.; kto … mógł 5.; kto 30. mógł 10.; kto 100 mógł 25; kto 500. mógł 100; Natomiast iak … … zka

e einer Formel: als welche dienten [illegible] als Nichtachten (aequitas Praet.) per exc.), Nichtachten als Achten (fictio) als Geborenen die noch Ungeborenen (postumi) als Todte die Lebenden (obaerati Debitores in sect. bonor.), und als Lebende die in ihrem [illegible] Todten [illegible] Vicat p. 790. Diese alten Formeln hießen carmina ~~[illegible]~~ wie b. Livius b. der [illegible] des [illegible], und Plautus Asinar. V. 1. 3.

85 † Praetor aequitatem et domini voluntatem secutus, eadem certe ratione, qua etiam bonae f. poss. et dominium bonitarium, ejus generis ~~servum~~ libertum tueri solebat. Sed ejusmodi libertum se in potestate domini quidem fuisse dicat aliquis: at falso, quia is libertus omnia tanquam servus manumissori acquirebat, (Ulp. fragm. V. Tit. 5.7.) idque [illegible] domini, qui servum in bonis habeat, ejus fuisse constat.

‡ Mirari sane licet, neminem id observasse, Juniam Norbanam [illegible] tantum legem nostram a veteribus appellari. Sola igitur l. un. J. de succ. et Theoph. auctoritate eorum, qui ex nomine Junii Norbani aetatem legis definierunt, sententia nititur. [illegible] haec ita [illegible], nonnunquam autem Juniam Norbanam legem nostram [illegible] vocari. Atqui [illegible] videmus nonnulla quae ad legem Juniam referenda sunt, legi ~~[illegible]~~ Aeliae Sentiae vindicari: [illegible] igitur lex ~~[illegible]~~ Aelia Sentia proinde eorum bona ad patronos pertinere voluit, ac si Latini fuissent, manifesto Latinitatis rationem habuit, quod facere non poterat nisi eam praecessisset lex Junia? Hollw. p. 81. 82.

[illegible] Aelia S. eorum qui domini voluntate in libertate morabantur, quosque Praetor, licet jure civili servi essent, in servitutem reduci non patiebatur, [illegible] obtinebant species 1, servi non justa manumissione manumissi: 2, in bonis [illegible]

dominorum constituti. Iteratione effici non poterat, ut is qui in bonis servum habuerit, quique primus eum manumiserit, jureque suo se privare voluerit, civem faceret. Quare iteratione non poterat servus fieri civis Romanus si ab eo qui eum in bonis habuit manumissus erat. Cujus rei duplex causa est: primum, quod testamento manumissus semper defuncto demum manumissore ad hanc libertatis imaginem perveniebat: altera, quod juris rationi non videbatur consentaneum, ut qui quantum ad manumissionis formam ac solemnitatem juste liberatus esset, justa manumissione iterum liberaretur. Legem tamen Ael. Sent. hanc manumissi conditionem perpetuam facere noluisse ideo persuasum habeo, quia, cum libertus ad legitimam aetatem pervenisset ~~erat~~, ipsi legis rationi quodammodo satisfactum videri poterat, quippe quae prohibere voluit, ne servi praematura aetate a dominorum potestate liberati, lascivam illam libertinorum colluvionem, qua urbs inundabatur, augerent. Hollw. § 91.

‡ Sed in civitate Romana tantum censum agi notum est, in provinciis autem magis professionibus utuntur. Dositheus. § 17.

Quod cum ita sit, audacissime conjecturae indulgere videbimur, si legem Juniam, qua [illegible] horum libertorum conditio mutata ac demo ordinata est, [illegible] [illegible] fixerimus. [illegible] ullum [illegible] [illegible] locus [illegible] III. 3. [illegible] lex Junia ea, quae [illegible] [illegible] per legem Ael. Sent. [illegible] erant, confirmavit, non est mirandum, cum hac ratione effecerit, ut [illegible] quis legem Aeliam Sentiam de Latinis [illegible] novissimae sanctioni tribuere [illegible]. — — Itaque magis convenire videtur, ut legem Juniam post legem Ael. Sentiam latam esse dicamus. § 94. 19.

Ea sententia, quam equidem magis probo, haec est: legem Aeliam Sentiam, cum minorem XXX annorum manumissum servire tolerari jussisset, ac si domini voluntate in libertate moraretur, eidem hoc dedisse privilegium, ut non solum uxorem secundum formam lege praescriptam ducere, sed et filios ex uxore ad civitatem Romanam pervenire jusque inde nuptias et patriam potestatem sibi quaerere possent; idque postea privilegium, manumisso per legem Juniam Latino facto, eadem lege confirmatum esse — — — Contraria autem sententia haec est: [illegible] lex Junia servos, qui domini voluntate in libertate morarentur, libertos Latinos fecit, et legem Ael. Sentiam minorem XXX annor. manumissum similiter Latinum fecisse, eidemque civitatis per causae probationem adipiscendae jus concessisse, quod refert Gaio I. 29. 30. III. 75. 76.

ex ea [illegible] procreato et anniculo facto, cum ipso filio et

que expeditum non est (cf. Unterholznerus in Savigny's Zeitschrift. Tomo II. p. 159. sqq.). c) per censum, si dominus servum suum ut liberum hominem in censum detulit. Manumissi servi dominus fiebat patronus (Hugo R. RGesch. §. 68. 89). De omnibus his cf. Ulpianus in fragm. I. §. 6. Cicero in Topicis §. 2. Gajus Comment. I. 17. 138.

Olim nisi illis modis fuerat manumissus servus, vel si erat ab illo manumissus qui eum in bonis habuit, si id dominus volebat, potuit in servitutem vindicari servus, cum ille, utpote actu solemni non manumissus, non putaretur esse civis Romanus, seque ipsum defendere non posset. Postea praetores edixerunt: se unumquemque servum in *libertate morari* passuros, qui ita manumissus fuerit, ut ex illa manumissione se ipse tueri non posset. Quicquid tamen talis servus adquisiverat, domino cedebat. Quid per legem Juniam Norbanam, Aeliam Sentiam et Fusiam Caniniam innovatum sit in hac re, diximus in Histor. (Cap. XIII. p. 69. Cap. XXI. p. 105. p. 113. p. 106.). Monuimus Cap. XXIII. Histor. p. 144. sublatam esse servitutem a Justiniano, non vero a Caracalla ut vulgo creditur. Justinianus statuit, quocunque modo aliquis manumisisset servum, vel quocunque modo significasset se libe-

‡ Znaczniejsze sposoby uwolnienia były a) per convivium b) per epistolam, który to list [illegible] Justyn. 5. świadków podpisać musieli. c) inter amicos ‡ d) jeżeli oświadczył w [illegible] że chce usamowolnić, albo raczej za syna go przyznać.

rum esse velle servum, ‡ ut servus eo ipso liber ~~esset.~~ sit ‡ Observandum quoque erit, licuisse sub Imperatoribus Christianis manumittere servos in Ecclesia, ita ut olim coram praetore servi manumittebantur. ‡ Ne putet tamen aliquis sublatam fuisse ab eo inde tempore servitutem, nam si quis emptum habuerat servum, certo ille servilis permanebat conditionis. Mirum itaque non videatur occurrere etiam in Jure Canonico mentionem servorum. ‡ Quo tempore desierit servitus, operae praetium fuerit si quis diligentius in hanc rem animadverterit. ‡

‡ W przytomności Biskupa wzywał pan niewolnikowi list uwalniający [illegible] libertatem consequebatur. Item manumissio in ecclesiis jest introducta loco manumissionis per censum, [illegible]

‡ Pismo Ś. przypuszcza niewolę Deuteronom 15. Exod 21. Levit 25. ad Corinth VII. 21.

‡ i.e. si voluntatem manumittendi coram viris fidei integerrimae, quos ideo convocaverit, significasset, sive, si coram testibus, ut Justinianus dicit, suam aperuisset mentem, Dirksen Versuche p. 88. sqq.

† Heineccius, et cum eo plures, nondum solidis probatum esse argumentis. Jam diu ante Constantinum manumissio per censum ex usu abiit. Haubold ad Heinecc. I. 4. 5. 4. 7.

ierei
śirby
będzie
nie lion
ułam
10 Podw
I Zys
wol
wol
7 ~
w E

[?] ierzeli raz, nie zważaiąc na to więcey uwolnił, mieli bydź ci wolnemi których imiona stały od początku aż do liczby normalney. — Kto dla obeyścia prawa w kółko spisał imiona, było nieważnem.

ludzie, żeby nie więcey nad 100 nie wolno było usamowalniać. Liczba niewolników mogła iść i wyżey, czyli niekoniecznie ażeby dokładnie przepisu kto miał więcey niewolników nad połowę liczby przepisaney mógł usamowolniać w części prop. większey; kto miał 6. mógł 5; kto 15. mógł 10.] — Justynian zniósł te ustawę.
[10] Pochodzi ta ustawa od Furiusza Caniniusza tribuna pod August. nie od canis, iak mówią Glossatorowie.

[?] Justynian zniósł niewolę w swoich prowincyach, tym sposobem iak teraz poddaństwo znoszą t. i. że wolno było niewolnikom okupić się, a na to musiał pan zezwolić. Kto raz kupił z zagranicy niewolnika, ponieważ nieznano w ówczas wolności dzisieyszey Angielskiey, posiadał go prawnie.

[7] Z pewnością zatem nie wiemy kiedy upadła niewola, czyli od którego czasu nastało Jus Gent. w Europie że nie może się kto za zrodzonego w niewoli uważać.

‡ Teorya praw osób, obeymuie stosunki między osobą a rzeczą, za życia osoby; stosunki zachodzące między samą rzeczą a prawem osoby po iey śmierci, nazywamy sukcessyą. — Jest więc sukcessya zbiór praw zlewaiących się z pokolenia na pokolenie, a ustawaiąca wtenczas kiedy albo same, albo osoba do których iest przywiązana nawet z pokoleniem zaginie. Wtenczas bierze iż albo Rząd, albo iey exystencya ustaie, nie zostawiwszy po sobie przez czego imienia sukcessyi (nominis heres). — Sukcessyą może albo właściciel rozporządzić (testament.), albo w niedostatku rozporządzenia, wyznacza Rząd osoby odziedziczaiące, które naypospoliciey są naj[bliższe] prawami testatora (tutel legitim). Ten instytut iest juris civilis, nie juris naturalis.

‡ Testamenta z prawa natury nie pochodzą 1, ponieważ osoba zostawiaiąca sukcessyą, nadaremnieby testament tudzież sukcessyą rozporządziła, gdyby nie zobowiązanym był ktoś przykręt do exekucyi woli osoby. Gdzież to w prawie natury. 2, nikogo po moiey śmierci i za życia zobowiązywać nie mogę do brania sukcessyi, pomimo woli iego; byłoby to sam[o] co przymuszać kogo do zapłacenia długów za nas (bo mogą być w sukcessyi nasam więcey passiva niż activa). 3, kto utrzymuie że z rozumu wypada ażeby osoby za życia testatora wszelkim połączenim z nim żyiące po nim brały sukcessyą, powinien oznaczyć iak uważa to połączenie, czy połączenie krwią (consanguineitas), czy inne n.p. wzaiemnego wspierania. — Jeżeli pierwsze, będzie to przeciw rozumowi, ażeby dzieci odłączywszy się za życia od rodziców nie wspieraiący ich, dla tego że są dziećmi brali sukcessyą! Jeżeli zaś razem z rodzicami żyią i wspieraią ich, należy im się sukcessya, nie dla tego że są dziećmi, lecz iako maiący prawo do tego, iż wspólnie zarobili z rodzicami. — Dobrze, czy wszyscy maią do równego podziału należeć; lub czy też pewne osoby w familii uprzywilejowane do brania większego lub mnieyszego spadku? Rozmaicie iest podług prawa Rz. lecz przeciwnie podług praw innych tak starożytn. iako nowożytnych Narodów.

Jus
sona
quisi
inter
na v
quo
mort
tis.
scrut
tioni
stran
illis
potes
natu
tior
cis
genie
stinc

PARS IV.
De Jure hereditatum.

CAPUT ~~XXIX.~~ 1. De jure hereditatum generalia quaedam traduntur
~~Praecognoscenda.~~

Jus rerum quomodo cohaereat cum jure personarum, hucusque egimus. Quae tamen disquisitio circa illos casus solum versabatur, qui intercedunt inter rem et personam, ipsa persona vivente. Videamus nunc quae jura oriantur quo ad rem, ipsa persona cui res iniuncta erat, morte extincta; sive, quae sint jura hereditatis. Abiicimus illam ridiculam disputationem scrutatorum juris Naturalis, non congruere rationi ut statuamus de rebus post mortem nostram, cum insipienter sit, (ut illi aiunt) de illis statuere velle quae non sint futurae in potestate nostra. Non tractamus enim jura naturalia sed civilia, quae quo quis sapientior eo magis laudat. Jus hereditarium, ut paucis absolvam, versatur circa res, quae a progenie in progeniem revolvuntur, quaeque, exstincto ipso rei possessore, non primo cuique oc-

§. 1. juris hereditatum notio et ambitus p. 451–452.

Die römische Rechtslehre scheint von der Absicht der Natur nicht vermögend abzuweichen zu sein, als die jüdischen, athenischen, oder englischen Gesetze. Unter den Patriarchen genoß der Erstgeborene ein mystisches und geistliches Eigenthum das Erstgeburtsrecht. (Genesis XXV. 31.). Im Lande Kanaan war er zu doppeltem Erbtheil berechtigt (Deuteronom XXI. 17.). Zu Athen waren die Söhne gleich, aber die armen Töchter waren nach Willkühr der Brüder ausgestattet. In England erbt der älteste Sohn allein alle Ländereien, ein Gesetz, sagt Blackstone, welches bloß in der Meinung jüngerer Brüder ungerecht ist. Es mag einigen politischen Nutzen haben, indem es jene Fleiß schärft. (Gibbon p. 196.). Wolno im iednak domagać się o część z mobiliów.

452

cupanti cedunt, ut Juris Naturalis scrutatores volunt, sed illi qui conjunctus fuerat cum rei possessore morte exstincto.

Perveniunt ad nos vel omnes res ~~ejus~~ personae, vel singulae tantum, et delatio rei ejusmodi appellatur *successio.* Duplex itaque successio est, vel ***singularis*** vel per ***universitatem.***

Ab antiquissimis temporibus receptum fuit apud Romanos, non solum posse sed etiam debere res pervenire ad alium, possesore ejus morte exstincto, nec ad rem facere utrum ad unum perveniat hereditas, an ad multos. Hereditas autem semel delata, per omnes, in futurum, successiones valebat. Magis tamen in jure Romano fovetur successio per universitatem quam singnlaris, ut infra videbimus.

Quod vero personas spectat, quae succedunt, possunt constitui vel *voluntate* ipsius testatoris, si quem testamento heredem esse voluerit; vel *jure* constitui potest quinam succedere debeant. Haec successio vocatur legitima. Successiones per pactum quae in jure Germanico occurrunt, ignorant Romani.

§. 2. ad hereditatem capiendam qui vocantur.
p. 457.

~~CAPUT XXX.~~

~~*Adgnati, Cognati, Gentiles.*~~

Ut melius cognoscamus quas personas voca-

es vo-
pos-

per-
ejus-
suc-
atem.
fuit
etiam
ejus
m ad
He-
futu-
ju-
rsita-

dunt,
toris,
vel
beant.
siones
runt,

voca-

ε. 2. de legit. adgn. tut. sagt, das Gesetz der XII. Taf. habe mit dem Ausdruck adgnatus, gleichermassen die natürlichen adgnati und wirklichen agnatae gemeint. Vian p. 750.

‡ Prawa i rzeczy (t. i. res obligat.) przechodzące na nas nazywają się successio. Ta może obejmować 1, rzecz pojedynczą (legatum) 2, cały majątek (universitas). Przyjętem było u Rz. że nie tylko rzecz, ale i powinna przechodzić hereditas z osoby na osobę, a to propter sacra.† Obydwóch zdaniem successio nie jest donacyą, lecz spadająca na położenie nabywającego. — Większego doznawała względu successio per Universitatem niż singular. † Cic. de Leg. II. 19.

† u dawnych Germanów niedopuszczano córki tylko do mobiliów i części macierzystego majątku. w Polsce braty siostry tylko 1/4 majątku. Dawniey [illegible] Gründe zu zweifeln, ob in den altrömischen Zeiten von den Frauen überhaupt auch nur die Töchter erblich folgten. Vicus 747. [illegible] in den [illegible] ‡

‡ Testamentowy spadek jest wtedy, kiedy zmarły, stanowi sukcessorem; to pozwalało od XII. Tabl. pater famil. uti legassit, przez co zniszczono prawo Adgnatów. Później per Querell. inoffic. było postanowionem w takim przypadku obowiązany jest testator swoich najbliższych koniecznie dziedzicami zapisać. — Jeżeli sam nie ustanawiał, wyznaczało prawo dziedziców; to nazywało się legitima, zaś to testamentar. successio. — Successio per pacta nie znali Rz.

T Jeżeli adoptuię kogo zachodzą stosunki pokrewieństwa tylko między mną i odemnie pochodzącemi; iest agnat moiey córce, synowi, lecz matce moiey lub żonie agnatem nie iest. — Jeżeli adoptuie moy oyciec kobietę, mogę się żenić z iey córką, ponieważ sama tylko matka iest agnatą, córka ani cognatą nie iest.

I Jeżeli pokrewieństwo zachodzi, nie adoptya

agnat
lwbicke,
a ieß.

rint
pau
dup
vel
His

sive
ner
Rit

solu
mili
jure
tio
mag
solv
adg

terc
nost

tion
vile
tion

rale

rint Romani ad hereditatem capiendam lege, paucis videamus de Cognatione. Haec autem duplex est: vel *cognatio civilis*, *adgnatio* dicta, vel *naturalis cognatio* (Hugo R. RGesch. §. 77. Histor. Cap. IV. p. 27.).

Adgnatos autem esse intelligimus.

1. Qui sub potestate ejusdem personae sunt, sive naturali modo, sive civili in eam pervenerint (fr. 23. D. de Adopt. fr. 12. §. 4. De Ritu Nupt.).

2. Qui sub potestate ejusdem forent, nisi soluta fuisset illa potestas, v. c. mors patris familias. Si autem patria potestas dissoluta est jure civili, agnatio rumpitur, et solum cognatio intercedit v. c. si filius manumissus est, vel magistratu fungitur, qui patriam potestatem solvit. Justinianus vult, ut si hoc acciderit, adgnatio non rumpatur.

Cognatio fit, quacunque consanguinitate intercedente, sive *linea recta* sive *transversa*, ut nostro more loquar. Unde patet:

1. Quoties adgnatio intercedit, etiam cognationem intercedere, et ruptam adgnationem civilem, sive adgnationem fictam, rumpere cognationem, (cf. supra laudata fragm.).

2. Adgnationem vero, ut ita dicam, naturalem ruptam non rumpere cognationem.

3. Cognationem intercedere; quoties adgnatio non intercedit, v. c. inter patrem et filium spurium.

Legibus XII. Tabular. ~~Secundum jus antiquum~~ praeferebantur, ut diximus (Histor Cap. 1. p. 27.), adgnati cognatis, praecipue in jure hereditario; quod praetores mutaverunt, ratione habita filii emancipati. Id latius patuit sub Imperatoribus. Justinianus voluit ut nullum esset discrimen inter adgnatos et cognatos respectu juris hereditarii. De adgnatis et cognatis ~~his omnibus~~ cf. Instit. III. 6. Dig. XXXVIII. 10.

Gentiles quinam sint, et quo modo cohaereant cum adgnatis et cognatis, respectu juris hereditarii, hucusque expeditum non est. Ex legibus XII. Tabular. vocatos ad hereditatem capiendam ~~eos~~ fuisse, deficientibus heredibus suis et adgnatis, scimus. Differunt itaque quam maxime gentiles ab adgnatis et cognatis. Ex adgnatis enim alii sunt proximi testatori, alii magis ab eo stirpe remoti; quod in gentilibus non observatur. Nonnulli dicunt: differre gentem a familia eo, quod ad eandem gentem pertinentes homines non appellentur adgnati, cum illi solum eo nomine vocentur qui ad eandem familiam, sive partem gentis, (nam gens ex multis familiis constabat) pertineant. Sed his verbis prolixis non definitur stricte gens; non enim dictum iis est, qui referatur ad gentem, qui ad

ukonu d. 12. Maii 1823.
zavesto d. 27. Kw. 1824.

Pars IV. de jure familiarum

Cap. I. de matrimonio

Cap. 2. de patria potest.

Cap. 3. de tutela et cura

Cap. 4. de servitute

Czerwiec

1. lekcya dn. 13. Włodzimierz

2 — 15. Piechowski

3. —

4 —

5. —

6. —

7. —

8. —

9 —

10. —

11. —

12. —

